

DAGENS FRÅGOR

Den 7 maj 1940.

Det skandinaviska kriget. — Natten till den 8 april minerade en **Operationerna till lands.** engelsk-fransk flotta vissa farvatten utanför Norges västra kust. Följande dag uppenbarades det genom torpedering av en transportångare, att icke blott tyska sjö- och flygutän även landstridskrafter voro på väg till Norge. Under natten och morgonen den 9 april ockuperades därpå i sanning med blixstens hastighet konungariket Danmark i sin helhet och en rad strategiskt viktiga punkter utefter konungariket Norges vidsträckta kust under ögonen på världens starkaste sjömak.

Vad Danmark beträffar, böjde sig dess regering utan vidare, då tyska landstigningstrupper fullkomligt överraskande tidigt på morgonen döko upp i Köpenhamn samt bl. a. pansartrupper med färjan från Warnemünde landstego i Gjedser. Danmark ockuperades i en handvändning och är koncentrationsområde för de tyska trupper, som avses för sjö- eller flygtransport inom Nordsjöområdet — hittills utslutande för att förstärka stridskrafterna i Norge. Västmakternas militära motdrag har ännu så länge knappt varit annat än några bombarderingar av Danmarks förträffliga flygfält vid Aalborg.

I Norge möttes det oerhört djärva företaget — utförbart mot en beredd motståndare — såsom på annat håll i detta häfte skall beskrivas på vissa punkter av ett rätt kraftigt motstånd från de visserligen obetydliga norska sjöstridskrafternas och kustbatteriernas sida, utan att de dock kunde hindra utförandet och detta så mycket mindre som varken landstridskrafterna eller flyget förmådde ingripa.

Som bekant ha de norska landstridskrafterna en ytterligt svag aktiv befälskader, egentligen endast avsedd för stabs- och förvaltningsgöromål, och Europas lägsta utbildningstid för de värnpliktiga, 84 dagar. Arméns sex divisioner kunna med all säkerhet i fält endast uppställa var sin svaga brigad, vars huvudsakliga styrka torde bestå av 4 infanteribataljoner och 8 lätta fältkanoner. I verkligheten kunde således den norska armén endast uppsätta 6 förstärkta infanteriregementen. Varje division torde kunna anslås till högst 6,000 man och hela fältarmén till 30,000—40,000.

I vad mån bevakningsstyrkor voro inkallade inom de olika divisionsdistrikten, undandraget sig, då detta skrives, bedömande. Säkert är emellertid, att då en obetydlig, per flyg landsatt tysk styrka som fallen ifrån himmelen uppenbarade sig i huvudstaden, denna till sitt försvar endast torde haft Norska gardet, en bataljon om ungefär 500 man, vilken icke ens var samlad. Den avväpnades omedelbart. I andra viktiga orter som Kristiansand, Bergen och Trondheim funnos blott obetydliga vaktstyrkor. Den norska armén hade synbarligen

organiserat en neutralitetsvakt enligt Staunings mönster, icke något neutralitetsförsvär.

Följden härav blev, att de tyska landstigningstrupperna icke mötte något motstånd. De bemäktigade sig Oslo, Arendal, Kristiansand, Egersund (där huvudkabeln från Norge till England har sin utgångspunkt), Stavanger (med ett utmärkt flygfält), Bergen, Trondheim och Narvik. Då intet motstånd av landtrupper behövde befaras, voro de första ockupationsstyrkorna mycket små. De från fartyg och flygplan vid Oslo den 9 landsatta styrkorna ha beräknats till högst 3,000 man och de vid Trondheim till högst 1,200. Den lilla norska armén var som sagt icke mobiliserad. Det uppgives, att mobiliseringsordern först utfärdats den 9 april på eftermiddagen av den till Hamar flyktade regeringen. Den ingripande förvirringen ökades bl. a. av »regeringen» Quislings uppträdande. Fördröjande verkade väl också, att den »kommenderande generalen» Laake ersattes av generalinspektören för infanteriet, överste Ruge. Ingenstädes i Sunnanfjällska Norge eller i Trøndelagen kunde mobiliseringen ordentligt genomföras. Endast längst uppe i norr, där 6:e divisionen redan under finska kriget intagit förstärkt försvarsberedskap, torde mobiliseringen kunnat genomföras något så när planenligt.

Under de givna förhållandena kunde följaktligen mycket svaga fientliga landstridskrafter på en enda dag genomföra »blixtanfallets» första fas, ockupationen av Norges huvudstad och de viktigaste punkterna på hela den långa norska kusten. Vilka stora strategiska fördelar därmed vunnits, skulle mycket snart bliva uppenbart.

Sedan den första ockupationen blivit verkställd, följde utan att effektivt kunna hindras av västmakternas sjö- och flygstridskrafter en oavbruten ström av transporter per fartyg och flyg över Skagerack till södra Norge. I mitten av april uppskattade man i England styrkan av de tyska landtrupperna i Norge till 60,000—100,000 man. Och den tyske militärbefälhavaren i Norge, general von Falkenhorst, vilade icke på sina lagrar. Det gällde i första hand att hindra den norska mobiliseringen, skingra samlade trupper och bemäktiga sig Sunnanfjällska Norge. Solfjäderformigt slungades trupperna, i första hand pansar- och andra motoriserade förband samt medelst rekvirerade bussar transporterat infanteri, fram på vägarna från Oslo. Man opererade öster och nordost ut mot svenska gränsen, sydväst ut för att öppna landförbindelse med Kristiansand och Stavanger, från både Oslo och Bergen för att få kontroll över den viktiga tvärförbindelsen, järnvägen genom södra Norge samt slutligen norr ut för att säkerställa förbindelsen med Trondheim. Det gällde att vara snabb i vändningarna, innan västmakternas väntade intervention kunde träda hindrande i vägen.

I sydöstra Norge togos utan möda Fredrikstad och Halden med det historiska Fredriksten den 13 april, och icke ens Fossumpositionen (vid Glommen söder om Öieren), Norges enda egentliga landfästning, kunde göra något kraftigare motstånd. Den här opererande — om

det nu kan kallas så — 1:a norska divisionen drog sig undan över Örje, överskred gränsen vid Årjeng och internerades i Sverige. I mitten av april var Östfold, denna viktiga del av Norge, helt i tyskarnas händer. Väster ut från Oslo besatte de Kongsberg med den norska ammunitionsfabriken. I närheten av nämnda stad sträckte en isoleerad del av 1:a divisionen vapen.

Öster om Oslo längs järnvägen över Charlottenberg erövrade tyska trupper den 16 april Kongsvinger, vände sig längs järnvägen norr ut, intogo den 19 trots tappert motstånd av provisoriskt organiserade norska styrkor Elverum, den 21 Åmot. Deras artilleri och stridsvagnar bröto allt motstånd, och framryckningen skedde med svindlande fart. Tyska motoriserade och mekaniserade trupper intogade den 25 i det oförsvarade Röros, den gamla kopparstaden. Från dessa trakter vände de sig väster ut för att ingripa mot västmakternas expeditionskår söder om Trondheim. Parallellt med de över Elverum—Röros marscherande tyska trupperna gick en kolonn längs Mjösen och Gudbrandslägen, tog den 19 april Hamar och anföll senare norska och brittiska trupper. Nordväst om Lillehammer avväpnades den 1 maj resterna av den här kämpande 2:a norska divisionen, som trängts upp i bergen.

I området kring Kristiansand, vid Evjemoen och Haegeland, hade redan den 20 april en del av den 3:e norska divisionen avväpnats. Återstoden av detta förband tillfångatogs inom Stavangerområdet under en rensningsaktion, som avslutades den 24 i samma månad. Den 4:e norska divisionen infångades efter ett rätt allvarligt motstånd dels vid järnvägen Bergen—Oslo mellan från Bergen öster ut och från Hönefoss väster ut framryckande tyska styrkor, dels av en från Gjøvik över Fagernes mot Sognefjorden framryckande, med pansartrupper försedd tysk kolonn, som vid Lomen i Valdre tvång divisionens huvuddel att sträcka gevär. Denna operation var avslutad den 2 maj.

Bristfälligt organiserade, skilda från varandra och splittrade i flera delar blevo de fyra norska divisionerna i Sunnanfjällska Norge ett lätt byte för de väl utbildade och utrustade tyska trupperna. I början av maj var Sunnanfjällska Norge i stort sett pacificerat. Några allvarliga strider hade knappast förekommit annat än på krigsskådeplatsens östra del i linjen Elverum—Hamar—Gjøvik ävensom längs Bergenbanan vid Voss och Myrdal.

Märkligare operationer ägde däremot rum inom Trondheimområdet och sydöst därom i Möre och Romsdalen, där den viktiga banan Åndalsnes—Dombås stryker fram. Efter Trondheims ockupation förstärktes de svaga tyska stridskrafterna undan för undan av flygtransporterade trupper. Egentligt motstånd gjordes till en början endast av det öster om Trondheim i Stjørdalen belägna lilla fortet Hegra, som höll ut ända till dess de norska trupperna i Trøndelagen sträckte vapen. Redan den 16 april hade tyskarna järnvägen till

svenska gränsen vid Storlien i sin hand. Vid denna tid hade dock överste Getz börjat samla huvuddelen av 5:e norska divisionen norr om Trondheim, och nu anlände även västmakternas utlovade expeditionskår. Denna började den 14 april landstiga vid Namsos norr om Trondheim samt den 17 vid Åndalsnes i Romsdalsfjorden sydväst om staden. Att döma av engelska uppgifter utgjordes kåren av omkring 3 svaga divisioner, bestående av engelska territorialtrupper (6 mån. utbildning), engelska reguljära trupper och franska alpjägare. De båda baserna utsattes från början för en kontinuerlig bekämpning från luften, som försvårade och slutligen lamslog landsättningen av tyngre materiel och förstörde ilandförda förråd.

Under dessa förhållanden blev expeditionskårens saga varken lång eller lysande. En från Trondheim över Levanger framryckande tysk styrka, som samverkade med sjö- och flygstridskrafter, tillfogade under strider den 21—23 april den från Namsos anmarscherande brittiska styrkan vid Steinkjer ett kännbart nederlag. Detta hejdade expeditionskårens vidare operationer, vilka ej heller kunde fullföljas, sedan samverkan nåtts med överste Getz' trupper. Från Åndalsnes i hast till Lillehammer framkastade brittiska trupper överrumplades av tyska mekaniserade trupper, skingrades eller tillfångatogs och förlorade viktiga hemliga dokument, vilka som bekant låtit mycket tala om sig. Engelsmännen sökte härfpå hålla den viktiga järnvägsknuten Dombås och utbreda sig längs järnvägen norr ut mot Trondheim. Men tyskarna anryckte från Lillehammer i sydost, Rörosområdet i öster och från Trondheim i norr under intimaste samverkan med flygstridskrafterna. Inför detta tryck bröt det engelska och därmed förenade norska försvaret snart samman. I slutet av april intogs tyskarna Dombås samt Opdal, Stören och andra viktiga orter på banan till Trondheim. Expeditionskåren och delar av 5:e norska divisionen voro på tämligen oordnad reträtt mot Åndalsnes.

Vid denna tidpunkt hade västmakterna redan beslutat att uppge det trondheimska äventyret. Natten mellan den 1 och 2 maj inskepades de allierades trupper i Åndalsnes, vars ruiner den 2 besattes av tyskarna. De inom området sammandragna, rätt betydliga norska stridskrafterna hade intet annat val än att sträcka vapen. Påföljande natt gingo de allierades stridskrafter även tillbaka från det av dem besatta området norr om Steinkjer, varpå de inskeppade sig i Namsos, kvarlämnande stora förråd. Blottad i flank och rygg hade ej heller överste Getz annat val än att förhandla med tyskarna om kapitulation. Därmed var även den 5:e norska divisionens saga all.

Isolerat från krigsskådeplatsen i övrigt var operationsområdet vid Narvik. De obetydliga tyska krafter, vilka här landsattes, röntej heller något allvarligt motstånd av den lilla bataljon om ungefär 250 man, som här synes ha representerat landstridskrafterna. Redan i mitten av april besatte tyskarna efter strid den norska gränsstationen och behärskade den norska delen av malmbanan. Ehuru ytterligt oroade av brittiska flottavdelningar kunde dock tyskarna behålla sitt grepp även om Narvik. Deras styrka har liksom vid Trondheim ökat

luftvägen och uppskattades av motståndarna i början av maj till 3,000 man. Med vanlig offensivanda framryckte den lilla tyska styrkan även norr ut men hejdades vid Gratangen omkring 30 km. norr om Narvik av trupper ur generalmajor Fleischers 6:e division, som mobiliserat så gott den kunnat, vilket icke var så lätt, när tyskarna lyckats lägga beslag på det mesta av vapenförrådet i dessa trakter. I mitten av april började engelska trupper landstiga norr om Narvik i Harstad och Tromsö. En uppgift att de även landstigit sydväst om Narvik vid Bodö har ännu icke bekräftats. Operationerna ha försvårats av vägförhållandena och snöstormar samt ännu icke lämnat märkbart resultat. I början av maj äro denna norska 6:e division och den engelska expeditionskåren den enda större styrka, som ännu står under vapen mot tyskarna i Norge.

5/5 1940.

Kring sjökrigets strategi och resultat. Den pågående kraftmätningen mellan Hitlers expansiva Stortyskland och de båda västmakterna, Storbritannien och Frankrike, synes i mer än ett avseende vara paradoxal. Icke minst gäller detta ifråga om kriget till sjöss. Doktriner, som ännu vid krigsutbrottet ansågos vara självklara, ha redan skakats i sina grundvalar. Den totalitära ideologien känner inga hämmande teorier om »herravälde till sjöss», »fleet in being» o. dyl. Inom sjökrigskonstens område, såväl som inom de flesta andra, avslöjar man nya, djärva metoder. Våga—vinna har hittills kunnat sättas som motto på den tyska blixstrategien. Det återstår att se, om framgångarna äro att tillskriva en skicklig spelares sjätte sinne eller om sjökrigskonsten nu befinner sig i en genombrottsperiod.

Vad sjökriget beträffar har de sista årens tyska facklitteratur i någon mån återspeglat de riktlinjer, som nu i praktiken realiseras. Otaliga uttalanden ha visat, att man i den tyska marinen icke längre räknade med det stora sjöslaget som något oundvikligt universalmedel för att lösa de marina problemen. Nyttiggörandet av de tillgängliga stridskrafterna för anfall mot andra mål än fiendens sjöstridskrafter har framstått som ett ledmotiv. Att envigen mellan huvudflottorna icke längre anses önskvärd bottnar delvis i orimligheten att på så sätt riskera en mycket underlägsen flotta. Den grupp-taktik, som sedan många år rekommenderats av tyska fackmän, visar emellertid, att man icke dragit sig för att dela den kvantitativt underlägsna flottan i än smärre enheter för operationer på vitt skilda platser. När detta dessutom skett inom områden, som enligt gängse uppfattning ansetts helt behärskade av motståndarens sjöstridskrafter, måste det erkännas, att nya metoder kommit till användning. Härigenom har en slagkraftig underlägsen flottas operativa användbarhet avsevärt vidgats. Ostraffat har detta emellertid icke kunna ske. Det gruppvis organiserade sjöhandelskriget på oceanerna resulterade i förlusten av pansarskeppet Admiral Graf Spee. Det djärva anfallet i de norska hamnarna åsamkade den tyska flottan betydande förluster. Men den samfälliga operationens huvudmål hade uppnåtts.

Sjöstridskrafterna hade nyttiggjorts för att bereda invasionstruperna erforderliga inkörsvägar.

Denna form av sjökrig kan icke sägas komma helt och hållet överraskande för den, som följt den tyska flottans fartygsbyggnadspolitik och dess företrädares tankebanor, återgivna i facklitteraturen. Det är tydligt, att den tyska ledningen till det yttersta utnyttjat det moderna krigsmaskineriets alla möjligheter. Man har icke, som på många andra håll, låtit tekniken löpa förbi taktiken. Häri ligger en del av förklaringen till de tyska vapnens hittillsvarande operativa framgångar.

En allmän överblick av det storstrategiska läget i nuvarande stund visar bilden av ett Tyskland, som genom snabba operationer i sydost, ost och nord tillförsäkrat sig ett Hinterland, tillräckligt stort att garantera ett tryggt försörjningsläge före den stora kraftmätningen med huvudfienden. Runt denna stormakt opererar Storbritannien, hittills huvudsakligen på den politiska vädjobanan, för att inringa sin motståndare. Målet är icke svårt att skönja: en total avspärning.

I spelet om det *förmånliga utgångsläget* ha sjöstridskrafterna utnyttjats såsom mycket betydelsefulla brickor.

Den tyska sjömakts första operativa uppgift — anfall på västmakternas sjöhandel — har i någon mån kommit i skymundan. Stridskrafterna ha i allt större utsträckning tagits i anspråk för andra ändamål. Resultatet av blockadverksamheten runt Storbritanniens kuster kunde knappast bli av den storleksordning, att motståndaren enbart härigenom skulle kunna bringas på knä. Detta utesluter icke, att den åter kan skärpas för att under ett kommande skede bringas i samklang med andra anfallsåtgärder. Det förefaller dock icke troligt, att Tyskland väntar sig avgörande resultat genom ett oinskränkt handelskrig. Västmakternas tillgång på tonnage har f. ö. numera avsevärt växt, sedan stora delar av de norska och danska handelsflottorna fritt kunna disponeras av de allierade. Handelskrigets former och resultat ha tidigare belysts i denna tidskrift (senast i häfte 2, av kömmendörkapten Stig H:son-Ericson). Några nya erfarenheter äro icke att notera.

De ovannämnda tyska utvidgningarna i sydost och ost ha skett uteslutande med hjälp av lant- och flygstridskrafter. I den senaste framstöten över Danmark och genom Norge ha sjöstridskrafterna vid sidan av de båda andra vapengrenarna spelat en avgörande roll. Det är dock ännu för tidigt att skriva sjökrigshistoria om anfällen i de norska fjordarna. Än mindre är det möjligt att draga några bestående slutsatser ifråga om metoder och resultat. Några allmänna reflexioner föregripa emellertid icke de fakta, som i framtiden måhända kommer att blottas.

Händelseförloppet vid det plötsliga överfallet längs den norska kusten från Oslofjorden ända upp till Narvik är alltför känt för att här upprepas. Den tyska metodiken och precisionen förnekade sig icke. Allt gick som smort med undantag av de säkerligen oväntat

stora förlusterna av sjöstridskrafter. Det är troligt, att man i viss mån kalkylerat alltför sangviniskt ifråga om de norska försvarsåtgärderna i Oslofjorden. Ehuru inga säkra uppgifter föreligga rörande antalet sänkta fartyg vid striden med de relativt oförberedda norska fartygen och befästningarna, är det tydligt att minst ett, möjligen två tunga fartyg sänkts, förutom lätta kryssare och jagare. Uppgifterna om orsakerna härtill — artilleribeskjutning, torpeder och minor — variera. Ett är emellertid säkert, nämligen att de norska tämligen ålderstigna fartygen och batterierna i dessa trånga farvatten visade en icke obetydlig effektivitet. Med modern materiel och hög beredskap hade ett dylikt inträngande knappast varit möjligt utan mycket betydande förluster. Å andra sidan kunde de tyska sjöstridskrafterna, trots långa operationslinjer, genomföra operationen fullständigt överraskande. Den snabbhet varmed en kraftkoncentration kan åstadkommas med hjälp av slagkraftiga flottförband har genom företaget mot Norge vunnit bekräftelse.

De brittiska motåtgärderna kommo för sent för att hindra företagets genomförande. Men djärva anfall i de norska fjordarna, särskilt i trakten av Narvik, åsamkade de tyska flottförbanden avsevärda förluster. Man kan likväl icke frigöra sig från, att de resurser, som de allierade förfoga över, hade kunnat utnyttjas bättre såväl före som efter det tyska anfallet. Det är därför knappast möjligt att draga alltför djupgående konsekvenser av de tyska framgångarna. En mera vaksam motståndare hade måhända helt ointetgjort företaget i dess helhet. Dessutom är det en gammal sanning, att i initiativ och överraskande, nya anfallsmetoder ligger fröet till framgång.

Det har väckt en särskild uppmärksamhet, att de tyska kommunikationerna över Kattegatt till Norge kunnat fortgå, låt vara med vissa förluster, men dock efter allt att döma utan allvarligare avbrott. Det stora engelska minfältet i Nordsjön sträcker sig ända in i Kattegatt och gränsar i öster till det svenska territorialvattnet. Detta har emellertid icke hindrat en ständig ström av tyska transporter genom Kattegatt. Förklaringen ligger uti omöjligheten att på så kort tid effektivt minera områden av denna storleksordning. Sedan ifrågasvarande havsområde i sin helhet »förklarats» minerat, kan England obehindrat samt utan hänsyn till sjöfart och fiske efter hand utlägga strömineringar i hela området. För motståndaren innebär detta givetvis ett betydande osäkerhetsmoment, som kräver ständig kontrollverksamhet. Det i Östersjön »förklarade» minfältet torde ha samma karaktär. Det är emellertid givet, att dylika minfält icke utgöra några oöverstigliga hinder för transporter och operationer av olika slag.

Den engelska verksamheten i övrigt för att försvåra de tyska sjöförbindelserna med Norge synes ha inskränkt sig till ubåtsanfall och sparsamma raider med lätta fartyg. De långa operationslinjerna från England till Kattegatt utgöra en stor svårighet, icke minst därför att den tyska flygspaningen har möjlighet att i tid varna för annalkande styrkor. Härigenom kunna transporterna dragas undan från det öppna området mellan Skagen och norska kusten, innan de an-

fallande styrkorna nått fram. Tyskarnas möjligheter att till norra Kattegatt koncentrera alla de slag av stridskrafter, som utnyttjas för »der Kleinkrieg» i kustfarvatten, nämligen ubåtar, flygstridskrafter, lätta överbattensfartyg m. m., synas hittills ha avhållit de allierade från framstötningar med större flottstyrkor. De utomordentligt fördelaktiga baseringsförhållandena på Jylland och norska sydkusten ge tyskarna en avgörande trumf på hand. Det råder dock knappast något tvivel om, att aktionen i Norge hittills betraktats såsom en sekundär operation för de engelska sjöstridskrafterna. Eljest hade säkerligen betydligt starkare styrkor insatts.

Ännu är det dock för tidigt att göra ett uttalande om sambandet mellan den passivitet, som västmakternas flottor lagt i dagen i de norska farvattnena, och den ökade spänningen i Medelhavet. Sjöstridskrafternas betydelse som militärpolitisk faktor i kampen om det gynnsamma utgångsläget är dock uppenbar. På några dagar flyttas tyngdpunkten från den ena delen av vår världsdel till den andra. Det är långt ifrån uteslutet att nya växlingar komma att ske inom den närmaste tiden.

Med stort intresse har striden följts mellan luften och sjön, särskilt i de läger, där diskussionens vågor gått höga om de båda stridsmedlens inbördes värde. En varning för förhastade slutsatser är väl på sin plats. I Storbritannien, vars välde vilar på flottan, förringas uppenbarligen det tyska flygvapnets insatser mot sjöstridskrafterna. I Tyskland gå överdrifterna, efter allt att döma, åt andra hållet. Det gäller att skapa tillförsikt för de egna vapnen och fruktan hos de stater, som ännu äro neutrala, enkannerligen Italien. Det är ett tyskt intresse, att tilltron till det italienska flygvapnets förmåga i Medelhavet gentemot de allierades sjöstridskrafter blir så stor som möjligt. Det är ett engelskt intresse, att tron på den engelska flottans dominerande betydelse icke rubbas. Därför stå också mot bättre vetande uppgift mot uppgift. Om någonsin sanningen kommer fram, visar den sig sannolikt ligga någonstades mellan de båda.

Tvivelnsutan komma erfarenheterna att tvinga skeppskonstruktörer och luftvärnsartillerister till nya ansträngningar för att eliminera faran från luften. På varven gå dock nithammarna ännu lika intensivt som svarvarna i flygplanfabrikerna. Och så blir fallet sannolikt även i framtiden.

7/5 1940.

Kriget i luften. Efter kriget i Polen, där tyska flygvapnet i hög grad bidrog till det snabba avgörandet, har luftkriget till och med mars inskränkt sig till skärmytslingar på västfronten och över Nordsjön. Jämfört med de styrkor, som de krigförande stormakterna numera besitta, ha de insatta krafterna varit så ringa, att man närmast kan beteckna det mesta av vad som förekommit såsom försöksverksamhet. Det intressantaste har härvid varit att studera huru tyska flygvapnet

målmedvetet sökt att med flygvapnet skaffa sig kontrollen över Nord-sjön, åtminstone de delar, som ligga närmast kusten. Genom intensiv flygspaning har man hållit reda på vad som rört sig på havet och så snart engelska örlogsfartyg kommit inom räckhåll har man sökt anfälla dem. Även örlogsfartyg i baserna Rosyth och Scapa Flow ha anfällits. Resultatet torde, ifråga om sänkta och skadade fartyg, vara magert, men tyska flygförband ha under tiden »flugit in sig» över havet samt fått vana i att söka efter och anfälla fartyg. Det engelska flygvapnet å andra sidan har under samma tid dels övervakat Nord-sjön och konvojerat handelsfartyg, dels utfört långa spaningsflygningar under mörker över tyskt område. Härtill komma några anfall, i regel under mörker, på tyska sjöflygstationer. Nattliga bombföretag ha sedan gammalt övats mycket i engelska flygvapnet, vars färdighet i denna svåra konst efter vinterns träning torde vara i särklass. Slutligen ha båda sidornas hemortsförsvar med jaktflyg och luftvärn visat sig vara mycket starkt.

Vinterns relativa lugn har också använts till förstärkning av flygvapnen inom alla stormakterna. Flygindustrien har ostört fått leverera sina produkter med en leveranshastighet som utbyggs för att svara mot stora avgångar under intensiva strider, vilka emellertid uteblivit. Någon brist på flygmateriel torde därför icke föreligga, särskilt icke i Tyskland, som tidigare än västmakterna fick sin produktion på krigsfot. Samtidigt har säkerligen personal nyanställt och utbildats i en tidigare icke anad skala.

Efter vinterns förövningar kommer nu tillämpningen. Ett av skälen till att Hitler beslutat vidga fronten åt norr kan vara att det tyska flygvapnet från baser i Danmark och Norge får större utsikter att komma åt engelska flottan, det förnämsta medel varmed blockaden av Tyskland upprätthålles och den grund på vilken hela imperiet vilar. Flygvägen till Scapa Flow minskar från 900 till 500 km., om Stavanger kan användas som utgångspunkt för anfallen — en avsevärd stegring av verkningsförmågan. Ett annat skäl kan vara att man i medvetandet om att luftkrig direkt över de »ordinarie» fronterna skulle bli mycket förlustbringande sökt sig ut till mera lättarbetade trakter. Någon avsevärd skillnad ifråga om utgångsläge för luftkrigföring mot hemorten har emellertid icke uppkommit. Avståndet till de stora industriområdena i England och Skottland är ungefär oförändrat. Den vidgade fronten innebär för övrigt även en nackdel; den är nämligen betydligt svårare att försvara än de korta stycken i Tyska Bukten och vid Rhen—Saar, som förut utgjorde Tysklands välförsvarade »luftförsvarsfront».

För det tyska flygvapnet har erövringen av Danmark och Norge kommit som krönet på en väl använd förberedelse-tid. Att Danmark icke bjöd Tyskland stängen var ju väntat med den försvarspolitik som förts under senare år. Särskilt förklarlig blir danskarnas hållning; då man erfar, att Tysklands ultimatum stöddes av hotet om anfall i stor skala med bombförband, som för säkerhets skull kretsade över Köpenhamn under de kritiska timmarna.

Framgången för ett anfall på Norge berodde helt av möjligheterna att från början överraskande gripa och sedan aldrig släppa initiativet. Detta krävde en intim samverkan mellan alla tre försvarsgrenarna. Flygvapnets roll därvid blev fyrfaldig: att trygga sjötransporterna och sjöstridskrafterna i det mycket sårbara inledningsskedet mot anfall från engelska sjöstridskrafter; att transportera trupper luftledes till sådana punkter, som snabbt måste besättas och voro svåråtkomliga; att understödja lantstridskrafterna genom skoningslösa anfall på de försvarande trupperna; samt att hindra eller försvåra insättandet av västmaktsförstärkningarna.

Resultatet blev en utomordentlig framgång. Efter ett nytt treveckorskrig är det norska fälttåget ett praktiskt taget avslutat kapitel. Detta måste till stor del, kanske huvudsakligen, tillskrivas det tyska flygvapnets verkningsförmåga.

Till följd av flygets vaksamhet över Nordsjön kunde landstigningarna den $\frac{8}{4}$ genomföras utan nämnvärd motverkan från engelska flottan. Att stora förluster därefter drabbade tyska flottan fick mindre betydelse; flottan hade redan löst sin förnämsta uppgift och kunde överlämna säkrandet av det vunna åt flygvapnet.

Kuppen mot Oslo startades med luftlandsättning av trupper på Fornebu flygplats och lyckades till följd av norrmännens fullständiga brist på beredskap gentemot denna typ av anfallsföretag, som eljest icke är någon lätt uppgift. Därefter har en ständig ström av transportflygplan fört trupper till Oslo, Trondheim och Narvik. Säkerligen har en ansevärd del av de tyska trupper, som nu finnas i Norge, anlänt luftvägen, medan den mera sårbara sjövägen främst använts för transport av tung materiel. Endast ringa motverkan har hindrat denna flygtrafik, som haft utomordentlig betydelse för lantstridskrafternas offensiva förmåga.

Det svaga norska flygvapnet överrumplades delvis redan första operationsdagen. En del flygplan lyckades dock undkomma och beto till och med väl ifrån sig, innan de drogo sig tillbaka norrut. De ha därefter icke haft nämnvärt inflytande på operationerna. Tyska flygvapnet tog mycket snabbt de fåtaliga norska flygbaserna i besittning. Endast Oslo (Fornebu och Kjeller) samt Kristiansand och Stavanger ha väl användbara flygfält, medan Trondheim äger ett, som vid djup snö eller tjällossning svårligen kan brukas. I övrigt ha isbelagda insjöar kunnat användas. Sedan flygbasfrågan sålunda ordnats har det tyska flygvapnet haft herraväldet i luften över Norge, ett faktum som torde vara främsta orsaken till de allierades snöpliga nederlag.

Det tyska bombvapnet användes närmast i direkt understöd åt lantstridskrafterna vid dessas framryckning mot norr. Genom ständiga anfall mestadels på låg höjd mot förbindelserna, särskilt järnvägsstationerna, samt mot trupper i rörelse på de fåtaliga vägarna har allt verksamt försvar slagits ned, sannolikt lika mycket till följd av direkt skadegörelse som på grund av moralisk verkan och därför att en ordnad operativ ledning icke blivit möjlig. Här ha gamla erfarenheter från världskriget, Abessinien, Spanien och Polen besannats.

Gentemot en motståndare, som har herraväldet i luften och väl utnyttjar detta, ha främmande lantstridskrafter, särskilt under rörliga operationer, mycket svårt att hålla stånd. Tidigare har det varit verkan under förföljning, som varit mest påtaglig, nu ha bombförbanden även visat sig kunna hindra en framryckning. De allierades landstigningsstyrkor fingo inom kort göra helt om marsch inför det tyska flygvapnets tryck.

Trots att flygningarna i regel utförts på låg höjd, ha förlusterna icke varit stora, i varje fall icke så stora, att de framtingat ett försiktigare uppträdande. Luftvärnets verkningsförmåga under dessa operationer har icke imponerat. Det norska luftvärnets har med säkerhet varit svagt, men ej heller de allierades luftvärn synes ha kunnat lösa sin uppgift. Likväl måste man antaga, att luftvärnsutrustningen varit god; något annat skulle ha varit helt ansvarslöst. Det enda, som verkligen skulle kunnat lätta trycket på de norska och allierade trupperna, skulle varit starka jaktförband, som hållit de tyska bombförbanden i schack. De luftstrategiska förhållandena voro emellertid sådana, att några baser för jaktförband knappast kunde upprättas på norskt område. Minst en jaktdivision synes dock ha överförts och baserats på en insjö i Dovremassivet. Den måste dock, efter en del framgångar, åter draga sig tillbaka, bl. a. till följd av att tyskarna upptäckte tillhåll och bombade det. Under dessa förhållanden blev flygbasbekämpning det enda verksamma sättet att bestrida tyskarnas herravälde i luften. Det engelska flygvapnet har också satts in i en rad kraftiga anfall mot flygplatserna i Norge och Danmark. Anfallen ha huvudsakligen utförts under mörker, varvid engelsmännens utbildning visat sig bära frukt. Verkningarna ha helt visst varit stora, men anfallen ha likväl icke kunnat lamslå tyska flygvapnets verksamhet. Baseringsförhållandena för de anfallande engelska förbanden ha varit mycket ogynnsamma; avståndet till Oslo från baser i hemlandet är 900 km. Även flygförband från hangarfartyg ha insatts för att ta upp striden med tyska flygvapnet, men deras verkan i detta syfte har endast varit sporadisk, bl. a. därför att fartygen själva måst undvika motanfall.

Det största intresset under det norska kriget torde ha väckts av kampen mellan sjö- och flygstridskrafter. Vilken roll har det tyska flygvapnets tryck på engelska flottan utövat i det skådespel, som slutade med den allierade expeditionskårens flykt? Ändan sedan den 2/4, då det hittills största anfallet på Scapa Flow utfördes, ha ständiga strider pågått mellan engelska örlogsfartyg och tyska bombförband. Tyskarna tillskriva sig härvid en rad framgångar ifråga om sänkta fartyg, som engelsmännen i huvudsak förneka. Det synes emellertid vara obestridligt att tyska flygvapnet genom anfallen i operationernas början satt sig i en sådan respekt, att engelska flottan aldrig vedervågat den enda operation, som verkligen synes ha kunnat göra slut på det tyska väldet i Norge, nämligen att blockera Oslofjorden och norska sydkusten. De tyska trupperna i Norge leva på att sjötrafiken med hemlandet kan hållas öppen, men både Kattegatt och

Skagerack ha legat alltför nära de tyska flygbaserna. Intet allvarligt försök att hejda sjötransporterna har efter de första, lyckade ubåtsanfallen förekommit. Någon annan förklaring härtill än att det tyska flygvapnet har herraväldet icke bara i luften utan även till sjöss i dessa trakter finnes icke. Engelsmännen våga av hänsyn till andra krigsskådeplatser och till imperiets säkerhet icke utsätta sig för större förluster.

Ej heller betydligt längre norrut ha de engelska sjöstridskrafterna undgått anfall. I slutskedet, som gynnat det tyska flygvapnet med mycket vackert väder — av särskild betydelse i ett land, där terrängen bildar betydande flyghinder — ha de transportfartyg och örlogsfartyg, som deltagit i återskeppningen, anfallits med stor framgång. Sannolikt är det störtbombtaktiken, som i Tyskland tillämpas även med de nya tunga bombplanen Ju 88, som här vunnit framgångar. Att döma av de belöningar, som utdelats av der Führer, är det specialtränade förband, bemannade med erfaren marinflygutbildad personal, som använts i kampen mot de engelska sjöstridskrafterna, troligen samma förband, som övats på Nordsjön under vintern.

Från engelsk sida har flygverksamheten i Norge även omfattat en del försök att angripa trupper och fartyg i hamn. Anfall ha utförts både från hemlandet och från hangarfartyg och medfört framgångar, dock sporadiskt och utan avgörande betydelse.

I den omstridda frågan om flottans och flygets relativa värde kan ännu intet slutgiltigt omdöme fällas, därtill ligga ännu icke tillräckligt med fakta på bordet. Så mycket är emellertid obestridligt, att överlägsenhet till sjöss icke kan göra sig gällande inom områden, där fienden kan uppträda med starka bombförband, som lämnas någorlunda fritt spelrum. »Respekten för fiendens kust», en inom sjöstrategien gärna använd term, har mångdubblats, om läget är sådant, att bombförband kunna utgå från denna kust.

De gjorda erfarenheterna komma helt säkert att framtvinga omvärderingar av åtskilliga doktriner inom olika länders försvarskrafter. Det måste bli en omprövning närmast av uppgifternas fördelning försvarsgrenarna emellan och därefter en anpassning av organisationerna efter det nya läget. Det är för tidigt att spå något om hur denna anpassning skall formas, men så mycket torde vara säkert, att varje lands försvarsordning måste inriktas på att med alla medel bestrida fienden herraväldet i luften och att hindra honom att göra överlägsna flygstridskrafter gällande.

Storkrigets fortsättning kommer att ge ytterligare erfarenheter. Bryter luftkrigföringen mellan västmakterna och Tyskland ut på allvar, blir det sannolikt en långvarig kamp om herraväldet eller överlägsenheten i luften. De båda parternas flygvapen komma att bekämpa och binda varandra, vare sig kriget på marken kommer igång eller icke. Här kan det därför, åtminstone icke i början, vara tal om att flygvapnet, liksom i Norge, får agera fritt och därmed framkalla ett snabbt avgörande. Man får i stället emotse ett långvarigt nötningskrig, där en viss underlägsenhet hos de allierade i utgångsläget och

i ledningens skicklighet möjligen kan kompenseras av större resurser, räknat på lång sikt.

Om å andra sidan kriget förflyttas till Medelhavet, kommer situationen i viss mån att likna den i Norge. Då blir det italienska flygvapnet, som tämligen obehindrat av motstånd i luften kan sättas in mot engelska och franska sjöstridskrafterna — ett nytt eldprov för flyg och flotta, som kommer att ge svar på ännu öppna frågor.

För de småstater, som ännu kunna och vilja kalla sig fria, är Norgekrigets resultat icke enbart uppmuntrande. De, som tro på flygvapnets verkningsförmåga och sakligt förfäktat denna, ha fått stöd för sin uppfattning. Samtidigt måste emellertid kallt konstateras, att denna verkningsförmåga hos en stormakts flygvapen kan appliceras med utomordentlig kraft även på de småstater, som råka vara stormaktens grannar, varför dessas försvarsproblem blivit ännu svårare än tidigare. Det är ofrånkomligt, att denna nya aspekt får sätta sin prägel på dessa länders försvarsanordningar.

8/5 1940.

Krisen och näringslivet. Det har både på andra håll och i dessa spalter påtalats som en stor brist, att vår regering under denna tid, då den industriella produktionens problem höra till de vitalaste samhällsuppgifterna, saknar företrädare för denna del av näringslivet. I den Hammarskjöldska ministären sutto utom jordbrukaren frih. Beck-Friis tre framstående representanter för handel, sjöfart och näringar, hrr K. A. Wallenberg, Dan Broström och Axel Vennersten. I den Swartzska ministären funnos likaledes tre industrimän, nämligen utom statsministern hrr Lindman och Conrad Carlesson, men däremot felades en jordbrukare. I den Edénska regeringen företrädde hrr Hellner och E. A. Nilson i högre eller mindre grad direkt kommersiell sakkunskap, varjämte hr Petersson i Påboda företrädde jordbruket. I den nuvarande samlingsregeringen erbjöds visserligen direktör Gustaf Söderlund en opolitisk plats men föredrog att stanna som industrikommissionens chef; och högerns krav under regeringsförhandlingarna på reducerad partipolitisk representation avvisades av statsministern, varefter högern liksom andra partier detacherade till samlingsregeringen sina ledare. Naturligtvis inrymmer den nuvarande regeringen mycken ekonomisk sakkunskap; där finnes utom tre i organisationsväsendet framskjutna jordbrukare en f. d. chef för utrikesdepartementets handelsavdelning, en generaldirektör i kommerskollegium, en mycket inflytelserik f. d. deputerad i riksbanken, en professor i nationalekonomi och hr Wigforss, som för länge sedan övergav språkvetenskapen för ekonomiska studier, och över huvud bär regeringens sammansättning syn för sägen, att 1920- och 1930-talens politik, varunder statsråden gjort sin karriär, mera dominerats av materiella än idépolitiska strider. Men i fråga av direkt anknytning till industri och handel kan en jämförelse med världskrigets ministärer och särskilt de två första av dem ändock erbjuda intresse. Och samlingen skulle ha tett sig mera fulltonad, om en industriman

nu fått handha folkhushållningsdepartementet och där kunnat handla med praktisk förfarenhet.

När kommissionsväsendet nu äntligen tycks ha blivit något så när färdigbyggt, bör det å andra sidan konstateras, att regeringen eftersträvat att avpolitisera detta och på ett omissskänligt sätt bemödat sig om att få fram den disponibla sakkunskapen. Givetvis har även en del riksdagsmän kommit med, men dessa kunna näppeligen sägas ha fått förtroendet på grund av sina parlamentariska ställning utan på grund av sin sakkunskap eller sin ledande ställning i olika ekonomiska organisationer. Undantag göres då för krisrevisionen, i vilken vid sidan om opolitiska män från det praktiska livet avsiktligt placerats representanter för de fyra stora partierna; denna parlamentariska kontroll måste anses vara enbart i sin ordning, eftersom krisrevisionen faktiskt delvis fullgör statsrevisionens uppgift. I informationsstyrelsen, valutarådet, priskontrollnämnden och dess råd, industrikommissionen och dess råd, bensin- och oljenämnden, gengasnämnden, krigsförsäkringsnämnden och ammunitionsnämnden sitter icke någon riksdagsman alls. Detsamma gällde om transportkommissionen, tills ordföranden, disponent Elof Ericsson, vid vakans inträdde i riksdagen; i sjöfartsnämnden är den ende riksdagsmannen sjöfolkets ombudsman C. Lindberg. Någon eller några riksdagsmän äro medlemmar i pressrådet — som enligt plan gjorts politiskt representativt —, i både den första och andra arbetsmarknadskommissionen, i utrymningskommissionen och dess råd, i livsmedelskommissionen och dess råd samt i handelskommissionen, varjämte ordföranden i vednämnden hr Strindlund tillhör andra kammaren. Möjligen skulle hr Strindlunds förordnande till ordförande i vednämnden efter generaldirektör Kuylentierna och hr Forslunds till ordförande i utrymningskommissionen kunna betraktas som politiska, enär uppdragen tillföll dem såsom ett slags reträttposter efter ministärförändringen i december; men hr Strindlund har varit ordförande i 1936 års skogsutredning och hr Forslund hade som socialminister haft att handlägga alla de nya frågor, som den socialt betonade utrymningskommissionen fått på sin lott. Utom av dessa bägge och hr Elof Ericsson innehas en ordförandepost för övrigt blott av en riksdagsman, nämligen av fru Olivia Nordgren, som är ordförande i en avdelning av livsmedelskommissionen, nämligen dess konsumtionsavdelning. Även i övrigt synes man vid personvalen i ovanlig grad ha bortsett från partisynpunkter. Om man blott håller sig till ordförandena i de stora kommissionerna eller nämnderna — som enligt förteckningen här ovan skulle vara fjorton — äro veterligen blott fyra socialdemokrater, medan de övriga tillhöra andra partier eller aldrig offentligen bekänt partifärg. Av de 33 lokala kristidsstyrelsernas mellan 200 och 300 ledamöter tillhöra dessutom endast ett tiotal riksdagen, de flesta i styrelserna i eller kring Stockholm.

Det vore blott ett utslag av grinighet att vägra regeringen ett erkännande för den politiska fördomsfrihet, som visats när den kreerat de olika kommissionerna och nämnderna inom krisförvaltningen.

Dagens frågor

Även vid en jämförelse med förhållandena under förra världskriget står sig detta erkännande gott. Bland dåtidens kommissioner, som för övrigt voro färre till antalet, kunde man urskilja opolitiska och halvpolitiska. Till de senare hörde utom överrevisionen i särskild grad folkhushållningskommissionen. Högsta ledningen, d. v. s. hrr Elmquist, Dahlberg och Insulander, stod visserligen utanför partipolitiken, men bland de — låt vara ganska talrika — ledamöterna voro fem riksdagsmän, bland rådets åtta ledamöter voro sex riksdagsmän och i övriga delegationer återfunnos ytterligare några parlamentariker (siffrorna avse kommissionens sammansättning 1918). Även vid sammansättandet av industri-, handels- och arbetslöshetskommissionen funnos vissa tendenser till politisk återförsäkring. Som helhet bör det dock om världskrigets »kommissionselände» sägas, att de politiska koncessionerna, bortsett från vissa avdelningar av F. H. K., ej heller då voro på något sätt utslagsgivande. Om man kan tala om någon större skillnad mellan 1914—18 och nu, vore det att de stora organisationernas män — vare sig de tillhöra riksdagen eller ej — nu fått en mera framträdande plats, något som i sin tur sammanhänger med att organisationsväsendet under de senaste tjugu åren blivit allt starkare och betydelsefullare samt inkopplats såsom viktiga led i krisförvaltningen.

En annan sak är, om tiden ändock icke just i dessa dagar vore mogen för att i någon mån form realisera den ofta diskuterade tanken på ett ekonomiskt råd, sammansatt av fackmän för olika intressen och med uppgift att höras eller självständigt ta initiativ i fråga om viktigare ekonomiska avgöranden. Traktatberedningen fyller kanske för tillfället denna uppgift, när det gäller fördragsförhandlingar, och den i november tillsatta kreditnämnden skall gå finansministern tillhanda med råd rörande kreditpolitiken. Och givetvis kan regeringen i olika former höra eller tillkalla sakkunniga för olika frågor eller också anlita remissinstitutet för att höra organisationerna. Men förekomsten av ett fast råd, med auktoritet och ansvar, skulle icke minst nu, när våra folkförsörjningsfrågor måste lösas från fullständigt nya utgångspunkter, kunna vara en ovärderlig tillgång för regeringen. Och därmed skulle även en form kunna skapas för det alltid oundgängliga samarbetet mellan fackkunskap och politik.

Polens Hela vår kultur har under de sista århundradena varit inriktad på att genom kommunikationsmedlen övervinna avstånden och sammanbinda länder och folk. Men när denna tekniska utveckling synts nära sin fullbordan, har ett fruktansvärt bakslag kommit i och med den isolerings- och avskärningspolitik, som följt i den politiska utvecklingens spår. Steg för steg har Sovjetryssland stängt in sig och gett nyfikna utlänningar tillträde blott till sådana delar, som man anständigtvis kunnat eller för propagandasyften velat visa. Rysslands framträngande mot väster under det sista halvåret har vidgat denna Europas förbjudna zon. Inom Tyskland ha på senaste tid tecken till en liknande isolering börjat framträda, om än

inte tillnärmelsevis i samma extrema grad; starkast ha de kommit tillsynes i det delvis avspärrade protektoratet Böhmen-Mähren. På sistone har emellertid det besatta polska gebitet tillkommit — hur det blir med Danmark och Norge vet ännu ingen. Alla utländska konsulat i Polen ha stängts, och ej ens den amerikanska hjälpkommissionen har fått tillstånd för sina representanter att komma längre in i landet än till Krakow, en av de få städer som kriget lämnat oskadade. Journalister och andra ha schasats bort eller förbjudits lämna området, och de skildringar eller uppgifter, som stått att läsa, ha till källa antingen haft flyktingar eller de officiella myndigheterna. Ett folk, som ända till för några månader sedan representerade nästan en stormakt, har därigenom plötsligt insvepts i afrikanskt mörker. Tre kvarts sekel efter Livingstones och Stanleys upptäcktsfärder har det uppstått ett Tanganjikaområde i Europas mitt. Och tillsammans representera Sovjet-Ryssland och Polen i folkmängd i det närmaste halva Europa, framför vilket nu en järnridå sålunda monterats.

Vad har skett och vad sker nu i Polen? Ingen kan bilda sig en säker uppfattning härom. Många skildringar, med förkärlek levererade från västmaktshåll och ingående som led i dess krigspropaganda, äro alltför härresande för att man skall vilja tro på dem. De tyska uppgifterna återigen äro uppenbarligen lika tendentiösa åt andra hållet. Lika litet som de bloddrypande berättelserna från tiden före och vid krigsutbrottet, enligt vilka polackerna skulle ha begått sannskyldiga massaker å de tysktalande, i all sin ohygglighet någonsin vunnit tilltro utanför Tysklands gränser, lika litet kunna nu de officiella tyska redogörelserna för de goda resultaten av ordningens återställande och återuppbyggandet vinna tillit som hela och fulla sanningen. Vatikanens anatema för någon månad sedan över förföljelserna mot katolikerna i Polen kan icke gärna avfärdas som gripet ur luften eller saknande allt verklighetsunderlag. Och även tyska redogörelser ge vissa ledtrådar för att bedöma vad som tilldrar sig eller är på väg att tilldra sig.

Officiellt har Tyskland i sitt mål att ställa västmakterna inför ett fait accompli vidtagit den bekanta omorganisationen av förvaltningsindelningen — det historiskt vanliga steget vid erövrandet av ett område. Av det av Tyskland ockuperade polska gebitet, approximativt beräknat att ha inhyst en folkmängd av omkring 22 milj., skall en kedja av områden från Schlesien i sydväst längs Polens gamla västgräns framemot Litauen och Tilsit i norr, inkluderande bl. a. korridoren med Danzig och Gdynia och tillsammans representerande en befolkning av 8 milj., införlivas med det tyska riket. Återstoden, det s. k. Restpolen, med Warszawa som centrum och inrymande c:a 14 milj. människor, skall förvaltas som ett tyskt protektorat, med eget mynt, eget tullsystem, handelsfördrag med Tyskland o. s. v., ehuru ännu så länge utan någon Hacha-regering.

Från det turk-grekiska »eftervärldskriget» daterar sig såsom krigsföreteelse den första moderna stora folkomflyttningen; då flydde

Mindre Asiens greker skräckslagna undan de framryckande turkarna och utväxlades sedermera mot turkar i Grekland. I Finland har man nu framför ögonen samma fruktansvärda fenomen, den finländska befolkningens bortflyende undan ryssarna inom de av Ryssland genom fredsslutet erövrade områdena. Tusenåriga språkområden ha på så sätt förskjutits eller försvunnit. I Polen upplever man just nu något liknande. Stora massor polacker i den i riket införlivade delen, där befolkningen till överväldigande del alltid varit polsk, har nu antingen tvingats att utvandra till Restpolen eller också sänts till läger eller på tvångsarbete eller för germanisering till det egentliga Tyskland. Vakanserna fyllas genom tysk kolonisation. Baltikums, Volhyniens, Galiziens och Sydtyrolens tyskar ha redan till kanske ett par hundra tusen förts dit. Den stora kontingenten skall dock komma — såvitt den icke redan delvis kommit — från södra och sydvästra Tyskland, företrädesvis Baden, Württemberg, Hessen och Rhenprovinserna. I den tyska propagandan får man nu läsa om denna kolonisation, som genomföres mitt under kriget med all skyndsamt. Motiveringen är, att den alltför stora jordparcelleringen i de nämnda delarna av Tyskland lett till en sådan proletarisering av jordbruksbefolkningen, som står i rak strid mot arvegärdsprincipen. Man har på officiellt tyskt håll angivit de utvandrande familjerna från Baden till 60,000 och från Württemberg till 50,000. Blott detta kan betyda en halv miljon människor. Det är tänkbart, att majoriteten i dessa gamla polska områden snart är tysk; hänsyn bör då tas till att en del polacker i dessa landsdelar redan äro tvåspråkiga och att t. ex. kasjuberna i Pommern med deras tyskt uppblandade språk relativt lättare än andra kunna assimileras. Härigenom skulle alltså stora polska områden undergå samma tyska kolonisation, som en gång i tiden gjorde det litauiskt-kuriska Ostpreussen till tyskt. Tyska Ordens och Fredrik den stores kolonisationsföretag uppställas nu också från tyskt håll som mönster; härtill må dock blott anmärkas, att denna kolonisation delvis utfördes för att utfylla luckorna efter pestens oerhörda härjningar i dessa trakter under det stora nordiska krigets tid.

Från tyskt och polskt håll pågår en föga ädel tävlan i ömsesidiga beskyllningar för flesta mord och arkebuseringar. För vårt land, där man ännu ryser inför Karl IX:s sex avrättningar i Linköping, äro de siffror, varmed man på ömse håll laborerar, korteligen sagt astronomiska. Måhända skall det en gång i framtiden ges en chans att fastställa vad som är hänt och sant. Men skulle polackerna under kriget i sitt desperata försvar ha gått grymt och skoningslöst fram mot de tyska polackerna för deras verkliga eller förmenta förräderi, kan detta dock ej enligt västerländsk åskådning berättiga de segerrika tyskarna till att långt efter kriget handla ej blott efter principen öga för öga och tand för tand utan även efter principen en för alla och alla för en. Det är ett återfall i gångna tiders sanktions-system att straffa kollektivt för enskilda brott och låta oskyldiga lida för skyldiga. De mäktiga må tillhöra vilket folk som helst och de

må ha hur stor makt som helst, men humanitärt fostrade människor kunna aldrig rätta sin åskådning efter makten, d. v. s. i sitt inre godta en militär straffrätt, vilken gör försvaret av friheten till ett brott, som skoningslöst skall hämnas.

Det är möjligt, att tyskarna med sina större resurser och sin erkända organisationsförmåga, på lång sikt sett, skola kunna bygga upp det polska näringslivet till högre välstånd. För ögonblicket råder dock tydligen stor och skriande nöd bland den polska befolkningen. En italiensk tidning har ganska nyligen genom en korrespondent lämnat en skildring av tillståndet i Warszawa. »Utanför butikerna ringla sig köer, som vänta på sin tur att få köpa sig litet bröd. — — — Intellectuella såsom professorer, studenter, kontorister, damer från societeten skaffa sig sitt uppehälle genom småhandel med att på gatorna sälja tvål, kött, mjöl, potatis, grönsaker i minimala kvantiteter, nätt och jämt tillräckliga för att skaffa sig mat för dagen. Kyrkorna äro dygnet om fulla av troende, som där söka tröst och glömska, många även skydd mot vintern.» Den italienska journalisten har säkerligen ej velat nedsvärta tyskarna. Hans glimtar äro inga solglimtar. Och man har sett värre skildringar. Den amerikanska hjälpkommittén konstaterar i en bulletin utan varje anklagelse, att miljoner människor i Polen äro utan existensmedel, sedan deras förvärvs- och arbetsmöjligheter fräntagits dem. De sakna alla medel att köpa mat, bränsle eller hyra sig bostäder. Endast en bråkdel av de nödlidande erhålla hjälp i form av gratisdistribution av soppa och bröd genom en del hjälporganisationer, vilkas medel dock äro på upphällningen. Hundratusentals människor ha ryckts bort från hem och härd och tvångsflyttats till främmande trakter samt äro ur stånd att skaffa sig uppehälle, heter det vidare i kommitténs rapport.

Det meddelas att de polska tidningarna — utom en officiell tysk tidning på polska — ej längre få utkomma. Vidare ha universitetet stängts. Anmärkningsvärdare äro de tyska konfiskeringarna av kulturföremål. Enligt ett dekret skall konfiskeringen gälla alla konstföremål och föremål, som äga historiskt eller kulturellt värde och härstamma från tiden före år 1850, i synnerhet tavlor av alla slag, skulpturer, möbler, porslin, glas, guld- och silverföremål, gobeliner, mattor, broderier, spetsar, handskrifter, miniatyrer, medaljer o. s. v. Det uppges dessutom, att här och var statyer över Kosciuszko och nationalskalden Mickiewicz bortförts eller sprängts. Man har svårt att fatta, att ett folk som tyskarna, som alltsedan världskriget med alla medel kämpat för sin i Versailles undertryckta kultur, ej hyser större förståelse för en annan nationalitets dyrbaraste minnen.

I »Essener Nationalzeitung» — ofta utpekad som Görings organ — meddelades den 23 februari, att distriktsdomstolen i Halberstadt dömt tre män till fängelse från en till fyra månader för alltför stor intimitet med polska krigsfångar. En av de anklagade hade givit en fånge, som höll på med att lasta en vagn, ett paket cigaretter. Den andre hade varit en krigsfånge behjälplig att befordra ett brev till dennes

Dagens frågor

familj. Den tredje hade givit en fånge en sweater och några kakor. Åtminstone det första och det tredje brottet faller enligt vår humanitära åskådning under begreppet barmhärtighet mot olyckliga och oskyldiga medmänniskor. Enligt den tyska tidningen voro domarna tvärtom alltför milda. Varje polack, hette det ordagrant, är medskyldig i polackernas »sadism och hat» i september. »Varje tysk, som glömmer detta, syndar mot sitt folk.»

Vi ha här icke berört ryssarnas framfart vid ockupationen av det östra Polen. Vi ha blott stannat för några ostridiga sakuppgifter från det egentliga, av det tyska kulturlandet ockuperade Polen. Vi ha gjort det för att efterlysa sanningen om den nöd, som det polska folket nu genomlider och som skär igenom krigspropagandans alla gälla toner. Vår medkänsla skulle ha varit lika stark, vilken nationalitet i vår närhet som än förtryckts och vilken stat som än förtryckt. De mänskliga livsvärdena måste hävdas oberoende och absolut. Ej ens under krig få de avtrubbas eller svalna. Så mycket bör högt och oförfärat sägas, att Tyskland icke kan vinna sympati för sin kamp mot Versaillesdiktatet genom att nu i segerns yra tillämpa samma eller värre principer.

Det må dock konstateras, att tyskarnas behandling av Danmark och den ockuperade delen av Norge ännu så länge synes vara human.

Rysslands nya imperialism. År 1920 hölls i Baku den första s. k. orientaliska folkkongressen med närmare 2,000 deltagare, representerande alla de Österns folk, som funnos inom det gamla Rysslands gränser, men även de som bodde utanför. Redan då kunde knappast Lenin och hans partikamrater dölja sina innersta önsningar, vilka icke direkt motsvarade innebörden i bolsjevikernas stolta valspråk: Vi önska icke en tumsbredd främmande mark... Man var redan då på det klara med att Ryssland som centrum för världskommunismen var en expansiv stat, och framför allt insåg man att expansionen på detta tidiga stadium måste ske bland folkmassorna i Östern. Det hette då så vackert att världsrevolutionen var på marsch. Att man tjugo år senare skulle börja att tala om sovjetrysk imperialism kunde knappast de i kongressen deltagande kalmuckerna, turkarna, armenierna eller georgierna ana.

Den nya ljusa tidsåldern hade alltså brutit in för alla dessa folk, som under årtionden slavats under tsarismen. Denna hade systematiskt tillbakasatt dem politiskt och kulturellt. Lenin hamrade in i deras medvetande, att bolsjevikerna ville alla »nationaliteterna» i det väldiga Ryssland väl. De skulle få full autonomi, de skulle få kulturell frihet. Alla folk skulle få odla sitt eget modersmål, de skulle ha full religionsfrihet och deras folkliga seder och bruk skulle få fortleva utan intrång. Under sådana förhållanden borde väl också dessa folk med glädje mottaga Lenins generösa erbjudande. Svaret kan knappast bli jakande. Visserligen hade man sökt befrielse från tsarismen, men vad som nu kom hade man icke direkt tänkt sig. Det

förmärktes också på den orientaliska folkkongressen en stark opposition från olika håll mot de bolsjevikiska våldsmetoderna och mot den nya nationalitetspolitiken. Sarkasmerna flödade. Omedvetet eller medvetet — det är svårt att avgöra — gav den kalmuckiske folkliga författaren Amur Sanan upphov till en anekdot, som förtjänar att räddas ur glömskan. Lenin höll just på kongressen ett tal och mitt under detta vände han sig plötsligt till Amur Sanan, som representerade kalmuckerna jämte några landsmän, och frågade: »Vad tycker ni kalmucker om bolsjevismen?» Amur Sanan svarade utan att blinka: »Pesten har vi haft. Den gick över. Koleran har vi haft. Den gick också över. Nu har vi kommunismen. Men den går aldrig över.»

Svaret var tvetydigt. Det tyddes till det bästa av Lenin. Många av kongressdeltagarna hade under många efterföljande år tillfälle att tänka över hur god jämförelsen med pest och kolera var. På papperet hade Österns folk fått frihet, i praktiken ställde det sig annorlunda. De hade i själva verket hårdare än tillförne underordnats Moskva, nu i form av bolsjevikpartiet. Snart följde inskränkningar av ekonomisk art. De turkestanska bönderna fingo lämna sin jord för kollektivjordbruk, nomaderna i Altai föllo offer för en klasskamp, som tidigare aldrig funnits, men som nu uppkonstruerats i Moskva. Oppositionen slogs ner med allra största stränghet av de röda soldaterna. Enligt sovjetförfattningen kunde de olika republikerna — om de så önskade — göra sig fria. De hade nämligen enligt artikel 17 rätt till fritt utträde ur Sovjetunionen. Men samtidigt deklarerades av en sovjetrisk statsrättsteoretiker, att författningens bestämmelse om unionsrepublikernas rätt till fritt utträde ur sovjetunionen endast hade »deklarativ och icke normativ» betydelse. Ur den revolutionära kommunismens synpunkt skulle varje utträde ur unionen betyda inledningen till en nationell och kontrarevolutionär rörelse. Därför kunde ett sådant utträde icke tolereras, då det stode i strid med den revolutionära kommunismens läror. Men statsrättsliga utredningar av denna art voro egentligen överflödiga. Genom en blick på kartan kan var och en övertyga sig om hur omöjligt ett utträde skulle vara för republiken Kazachstan eller det Karakalpakiska autonoma området. Om det icke innebure krig, så betydde det en säker sväldöd för respektive folk.

Tidigare har i denna tidskrift (1938: 7, uppsatsen Russificeringen av Ryssland) uppmärksamheten fästs på den förryskning, som Sovjetunionens icke-ryska element sedan några år tillbaka utsatts för. Det gällde propagandan för ryskan som grundval för all kultur i Sovjet. Nationaliteterna borde ansluta sig till den storryska kulturen, som var Lenins och Stalins kultur. I Özbekistan, i Kaukasus och i Ukraina satte denna propaganda in och redan i början av år 1938 kunde man med skäl fråga sig, om Sovjet-Ryssland återvänt till det gamla Tsar-Rysslands metoder. Utvecklingen har senare, framför allt efter den tysk-ryska alliansen den 23 augusti 1939 samt den ödesdigra 30 november 1939, klart och tydligt visat att Sovjetunionen icke endast har övergått till den gamla tsaristiska russificeringen utan även tagit

upp den tidigare ryska imperialismens metoder. Året 1939 är en milstolpe i det revolutionära Rysslands historia. Det betecknar den definitiva vändpunkten, ett återfall i de gamla välkända metoderna. Återfallet kom emellertid knappast överraskande.

Paul Olberg, en ursprungligen bolsjevikisk rysk författare och journalist, som förlorat bägge sina barn under rensningarna i Sovjet och som sedan lång tid tillbaka är verksam i Sverige, har nu i en volym med titeln »*Rysslands nya imperialism*» framlagt fakta kring den ryska nationalitetspolitiken och dragit upp linjerna i den utveckling, som fört till den nya imperialismen. Han har därvid kunnat stödja sig på ryska originaldokument, framför allt rörande Kaukasien, som han väl känner genom studiebesök. De olika kaukasiska nationaliteterna ha dock fått ett oproportionerligt stort utrymme i den eljest väldisponerade boken, medan däremot andra folk, främst turkfolken och mongolerna, som äro kvantitativt mycket mera betydande än de kaukasiska folken, ha skjutits åt sidan.

Olbergs bok är en propagandabok. Författaren vill med exempel från nationaliteternas i Sovjetryssland historia visa, vilken fara som hotar de små demokratiska nationerna från den nya sovjetryska imperialismen. Därför kommer också de baltiska staterna och Finland att stå i förgrunden. Olberg skisserar den nya ryska imperialismens krigsmål, vilka enligt honom skulle innebära fri tillgång till Atlanten, herravälde över den svenska malmen och de skandinaviska råvarorna. Han diskuterar Stalins och Hitlers möjligheter att kunna bringa Englands världsherravälde i skakning och betydelsen av vägen till Indien via Afghanistan och Iran. Han betonar den sovjetryska uppfattningen om Stalin som en efterföljare till Peter den store. Visserligen har Stalin gjort motsatsen till vad Peter gjorde — han har stängt fönstret till Europa — men han har dock liknande storryska planer som Peter. Till slut deklarerar Olberg sin uppfattning om idealutgången av den nuvarande krisen för Rysslands vidkommande: Den dag skall randas, då det ryska folket skall inse, att det icke hotas av någon fara att underkuvas av andra folk utan att tvärtom de egna förtryckarna äro Rysslands olycka. Denna dag kommer att förebåda friheten för det ryska folket och för jätterikets många nationaliteter. Ett fritt, demokratiskt Ryssland skulle utgöra en borgen för en god sammanlevnad med grannarna och för Europas fred.

Förordet till Olbergs arbete är skrivet av Z. Höglund. Det är typiskt för denna upprörda tid, då ideologierna falla och då man söker sig nya banor eller tillbaka i gamla. Inledningsorden äro skarpt formulerade: »Den bolsjevikiska imperialismen har visat sig farligare och hänsynslösare än den tsarryska imperialismen. Den har helt accepterat den tsaristiska nationalismens program, men de metoder, bolsjevismen använder för att förverkliga detta program äro ofantligt mycket skickligare, mer raffinerade och brutalare... Den gamla tsarismen kunde trots sina oerhörda folkresurser och sin imperialistiska inställning aldrig bli en sådan fara för Västerlandet som ett

bolsjevikiskt Ryssland är, som camouflerar sina nationella erövrarsyften med ett förljuget socialt frigörelseprogram.» Här finner man återskenet av det skarpa socialdemokratiska fördömandet av överfallet på Finland. I det finska kriget försvunno de sista sympatierna för den »renodlade» kommunismens land. Z. Höglunds företal är typiskt för den internationella socialdemokratiens inställning till Ryssland.

Det är intressant att notera, att en bok som »Rysslands nya imperialism» har skrivits av en socialdemokrat. För endast två år sedan skulle detta knappast ha varit möjligt, i varje fall icke att vänta. Den som söker utredningar angående de sovjetryska nationaliteternas lidanden finner dem vid denna tid i det nationalsocialistiska Tyskland. Det kan vara t. ex. Mendes arbete »Der nationale Kampf der Russlandtürken» (1936) eller artiklar i den i samband med den tyskryska alliansen i augusti 1939 indragna »Berichte des Asien Arbeitskreises», som i mycket skarpa ordalag kräver de sovjetryska nationaliteternas frigörelse. Före augusti 1939 är Berlin centrum för flyktingarna från de olika nationella republikerna och områdena i Sovjetryssland. De hade i Berlin sina egna föreningar och sina egna tidskrifter, som t. ex. Kurtulusch (Befrielsen), organ för de azerbejdjanska emigranterna, eller Jasch Türkistan (Det unga Turkestan), organ för tatarer och turkar i landsflykten. De åtnjöto skydd och understöd i Tyskland. De sågo i Tyskland den stat, som skulle återge friheten och frälsa dem från den sjukdom, som den kalmuckiske författaren Amur Sanan påstod aldrig skulle gå över. Så kom augusti 1939. Det nya läget fordrade, att deras verksamhet nedlades. Deras dröm om frihet med tysk hjälp fick skrinläggas. De flesta emigranter begåvo sig i ny landsflykt för att i andra länder pröva möjligheterna för en fortsatt frihetskamp. Det är ganska självfallet, att de sökte sig över till den demokratiska fronten. Turkarna begåvo sig till Turkiet, som helt ställt sig på de allierades sida. Här hoppades man på förståelse för sin sak och det är ingen hemlighet, att man här har starka förhoppningar om att kunna blåsa nytt liv i de panturanska ideerna och så småningom kunna komma åt Ryssland inifrån. Det är säkert icke för djärvt att profetera att i fortsättningen Centralasien, framför allt den del som vi av gammalt kalla Turkestan, kommer att utsättas för en stark propaganda från de turkestantiska emigranternas sida. Produktionen är helt omlagd till bomullsodling här nere, och Ryssland har en av sina mest sårbara punkter här. När kriget bryter löst på allvar, få vi räkna med att Sovjetunionen kommer att driva sin imperialistiska politik hårdare än någonsin för att hindra nationaliteterna att bedriva sabotage mot produktion och stat.

Den bulgariska gåtan. För några veckor sedan anlände det första ryska trafikplanet från Moskva till Sofia. Den direkta luftförbindelsen mellan Ryssland och Bulgarien är därmed öppnad. Sovjet har sträckt ut en första tentakel till Sydosteuropa. Skall den följas av flera? Underrättelsen härstammar från den tyska nyhetsbyrån, som

också prisar den precision varmed flygningen utfördes över den mer än 2,000 km. långa routen och understryker dess ekonomiska och politiska betydelse.

Saken arrangerades redan i höstas av regeringen Kjosseivanov, som hörde till de första vilka bugade sig för den röda sol som efter Polens sammanbrott höjde sig över synranden i öster. Men fram på vintern svalnade det bulgariska intresset för Moskva parallellt med ryska motgångarna i Finland, och man tyckte sig snart kunna skönja en alltmera avgjord bulgarisk orientering mot grannländerna på Balkan, något som tycktes ytterligare bekräftat i samband med Balkankonferensen i Belgrad helt nyligen.

Överraskningar från bulgariskt håll räknades icke med någonstans, så mycket mer som de inre förhållandena i landet tedde sig synnerligen stabila — liksom i alla sydeuropeiska stater. Överallt i Sydosteuropa har man under krigets tryck nått fram till en viss »nationell samling». Genom sin blotta tillvaro har kriget verkat utjämnande på de inre motsättningarna, politiska fiender ha försonats, meningsmotståndare ha räckt varandra handen och nationerna ha kunnat samlas, var för sig, i sin önskan att hålla sig utanför konflikten. Och i Bulgarien har läget förefallit lugnare och stabilare än kanske någon annanstans i hela Sydosteuropa.

När Sofia i mitten av februari överraskade världen och inte minst sina grannar med en regeringskris, registrerades den därför av de politiska seismograferna som en allvarlig jordstöt — ehuru inte som en verklig jordbävning — i den eljest så fasta balkanska marken. Vilka krafter framkallade den? Vilka följder har den fått?

Enligt officiell bulgarisk uppgift hade ministerkrisen rent inrepolitiska orsaker, d. v. s. bottnade i meningsskiljaktigheter rörande regeringssystemet mellan dess båda ledare, monarken och ministerpresidenten, kung Boris och Kjosseivanov. Konungen lär ha önskat en omedelbar återgång till verklig och fullständig parlamentarism, medan Kjosseivanov ville bibehålla det slags enpartisystem, på vilket den nuvarande parlamentariska diktaturen är baserad. I och för sig verkar denna förklaring icke osannolik, ty Kjosseivanov är i själva verket regimens byggmästare och har nästan från dess första början utan avbrott varit dess ledande man, även om han emellanåt omgrupperat eller utbytt sina medhjälpare genom upprepade rekonstruktioner av ministären.

Diktaturen i Bulgarien härstammar ursprungligen från militärkuppen våren 1934. Redan efter ett års ganska stormig tillvaro avlöstes emellertid militärdiktaturen, som helt likviderat de politiska partierna i landet, av en civil regim, inom vilken Kjosseivanov inom kort övertog ledningen. Under hans egid återupprättades parlamentet (sobranjen), och enpartisystemet utformades efter turkiskt och jugoslaviskt föredöme, d. v. s. med rätt även för andra än anhängare av det härskande partiet att inväljas. Bulgarien gjordes nästan till ett den moderata parlamentariska diktaturens mönsterland, i vilket den allmänna meningen således har vissa, men begränsade möjligheter

att göra sig hörd; ungefär en tredjedel av sobranjens ledamöter har beräknats stå utanför regeringspartiet. Och man kan lätt förstå att Kjosseivanov motsatte sig att rasera den politiska byggnad som han själv med stor omsorg uppfört och vidmakthållit, även om konungen ansåg att tiden för återgång till ett demokratiskt statskick nu vore inne.

Det är möjligt, att kung Boris, som utan tvivel står i mycket god kontakt med sitt folk, bedömt läget riktigt i detta avseende. Men det verkar föga sannolikt, att situationen i Europa och särskilt i Sydosteuropa skulle göra det välbetänkt att plötsligt lägga om hela det politiska systemet i Bulgarien.

Bulgarien befann sig i början av februari, alltså kort före ministerkrisen, i ett ganska delikat läge. Till Moskva hade ett närmande ägt rum redan på hösten och fört till ett preliminärt handelsavtal av mycket omfattande natur. Synbarligen räknade man också i Sofia med att få ryskt understöd för de främst mot Rumänien riktade bulgariska revisionskraven. Efter jul hade emellertid turkiskt inflytande börjat neutralisera det ryska, och intensiva förhandlingar fördes mellan de turkiska och bulgariska statsmännen både före och efter Belgradmötet. Turkiets biträdande utrikesminister Menemensdjoglu vistades flera dagar i Sofia på hemväg från London, och utrikesministern själv, Saradjoglu, gjorde uppehåll därstädes både på resan till och från Belgrad. Bägge de turkiska statsmännen hade långa konferenser icke blott med Kjosseivanov utan även med kung Boris. Resultatet blev ett påtagligt närmande mellan de båda grannländerna, som redan dessförinnan bilagt tidigare tvistefrågor, och detta fick till följd att Balkanförbundet intog en välvilligare hållning gentemot Bulgarien över huvud. Det ekonomiska samarbete mellan förbundsstaterna, som beslöts på Belgradmötet, torde sålunda utvidgas till att också omfatta Bulgarien. Omedelbart efter mötet avreste också en bulgarisk handelsdelegation till Belgrad, och en jugoslavisk delegation skall återgälda visiten. Och den rumänska finansministern Constantinescu har nyligen varit i Sofia på det första officiella besök, en aktiv rumänsk minister på flera år avlagt i det södra grannlandet.

En ökning av Bulgariens handelsutbyte med grannländerna torde emellertid komma att inkräkta på den ökning av handelsutbytet med Ryssland, som den nya rysk-bulgariska överenskommelsen avser att uppnå. Bägge sakerna äro utan tvivel i någon mån till förfång för Tyskland, som hittills helt dominerat inom Bulgariens utrikeshandel; det tog 59 % av Bulgariens export år 1938 och svarade för 52 % av importen; i fjol ökades förstnämnda siffra till 65 %!

Frågan om Bulgarien skall orientera sig mot Moskva eller mot Balkanförbundet är fortfarande det allt överskuggande problemet i Sofia. Man frestas ge dem rätt, som i den officiella förklaringen till ministerkrisen endast sett än förevändning för att överskyta utrikespolitiska differenser mellan konungen och Kjosseivanov. Men ingen vet om Kjosseivanov stupade på att han ville gå med Moskva eller

mot Moskva. Och det är lika svårt att avgöra vilken väg den nya regeringen valt eller kommer att välja. Av ministärens sammansättning låter sig inga säkra slutsatser dragas. Den nye ministerpresidenten, professor Filov, som fått sin vetenskapliga utbildning i Tyskland, är framför allt bekant som arkeolog, bysantolog och kännare av pravoslavisk kyrkohistoria. Det sistnämnda var, kuriöst nog, också den förra ryska vice utrikeskommissarien Potemkins hobby, och de båda herrarna funno på sin tid varandra i detta gemensamma intresse, när Filov var Potemkins ciceron vid dennes besök i Sofia. Den nya utrikesministern, Popov, anses vara en av kung Boris' speciella förtroendemän med stor sakkunskap om sydosteuropiska frågor i den mest vidsträckta bemärkelse. Ursprungligen journalist, började han sin diplomatiska bana vid generalkonsulatet i Budapest, förflyttades därifrån till legationen i Prag och avancerade så till Bukarest, varpå han slutligen blev minister i Belgrad. Under sin tid därstädes har han knutit många jugoslaviska vänskapsband och anses vara anhängare av ett närmande till Balkanförbundet. Valet av inrikesminister har också kommenterats livligt — ur utrikespolitisk synpunkt, vilket är typiskt för situationen. Medan man i Belgrad anser att den nya mannen, Grabowski, har italienska sympatier, betraktar man honom i Italien som förespråkare för en sovjetvänlig kurs — också typiskt för situationen. Slutligen får det icke förbises att viktiga finansiella förhandlingar om Bulgariens utländska stats-skuld nyligen påbörjats i London mellan bulgariska delegerade och fransk-engelska finanskreter. De sägas ha fått ett för Bulgarien mycket gynnsamt förlopp.

Men dessa omständigheter ge inga säkra hållpunkter för en diagnos av Bulgariens politiska ställning. Den är fortfarande gåtfull. Om det är sant att Tyskland, Ryssland och Italien vilja dela Sydosteuropa i intressesfärer, vilken skall Bulgarien då tillfalla? Den ryska? Men landet är ju ekonomiskt fullständigt avhängigt av Tyskland. Och hur skulle Tyskland lyckas bevara sitt inflytande i Rumänien, som är dess ojämförligt viktigaste objekt i Sydosteuropa, om Rumänien hålles i en rysk kniptång, vars ena arm är linjen Odessa—Varna—Sofia? Italien torde icke heller helt vilja uppge sina intressen i det land, på vars tron en italiensk prinsessa sitter. Slutligen torde turkarna icke så gärna retirera från de goda positioner, som de under den gångna vintern skaffat sig i Bulgarien.

Bulgarien är Balkans centralmakt, kan man säga. Det intar en nyckelställning. Hur kung Boris och hans nya medhjälpare komma att utnyttja den är ännu omöjligt att förutse. Men det kan bli av stor betydelse för utvecklingen i Sydosteuropa.

1/5 1940.

Riksdagens ålderspresidenten. Borgmästare Lindhagen sitter nu sin 48:de riksdag och har redan för ett år sedan slagit svenskt rekord i fråga om antalet bevistade riksmöten. Det är också hans

mänskligt att döma sista år på Helgeandsholmen; hans mandat på Västernorrlandsbänken i första kammaren utlöper nämligen i år, och det finns väl ingen som på allvar räknar med återvalet av denne för länge sedan utbrunna vulkan. Hr Lindhagens sorti från den parlamentariska vädjobanan må bli utgångspunkt för en liten betraktelse över tvåkammar-systemets ålderspresidenter, vilken såsom en revy över de mest betrodda också innesluter ett stycke modern svensk riksdagshistoria. Ämnet har veterligen aldrig behandlats förr. I Johan Johanssons i Noraskog bekanta riksdagsregister finnas visserligen ålderspresidenterna från 1867 till sekelskiftet förtecknade, men listan avser blott dem, som verkligen fungerat som ålderspresidenter, och den är dessutom behäftad med direkta fel.

Första kammarens första ålderspresident var generallöjtnant J. W. Sprengtporten, herre till Sparreholm och invald på Sörmlandsbänken, mest känd som överståthållare i Stockholm under två perioder, bägge gångerna (1838 och 1848) nödsakad att hastigt lämna posten efter de kända oroligheterna. Han var den ende, som bevistat alla ständsriksdagar sedan 1822/23 års, sammanlagt 11, och han hade en riksdag mer till godo än de bägge framstående riddarhuspolitikerna, bruksägaren W. F. Tersmeden och riksmarskalken Gustaf Sparre. Sprengtporten kvarstod som ålderspresident t. o. m. 1874 års riksdag; hans sammanlagda riksdagstid sträckte sig alltså över 50 år, vilket är vida mer än Lindhagens 44 år. Sprengtporten, som var född under Reuterholms tid (1794), var också sin kammares äldste ledamot; det må tilläggas att endast ett tiotal ledamöter av tvåkammarriksdagen varit födda på 1700-talet — den äldste av dem, Örebroprosten G. W. Gumaelius, som tillhörde andra kammaren, var född 1789, för- enings- och säkerhetsaktens år. Sprengtporten var ålderspresident vid 100-årsminnet av Gustaf III:s statsvälvning 1772, vid vilken hans farbroder spelade sin stora roll. Och eftersom det anmärkningsvärda förhållandet rådde att Sprengtportens fader vid sonens födelse var hela 74 år, kan man räkna ut att de två generationerna omspände tiden från Ulrika Eleonoras regeringstid till Oscar II:s, från det stora nordiska kriget till fransk-tyska kriget.

Sedan Sprengtporten med 20 bevistade riksdagar avgått, blev Gustaf Sparre ålderspresident vid 1875 års riksdag. Den konservative Sparre tillhörde sin tids mest högtbetrodda män; han hade varit lantmarskalk, justitiestatsminister (1848—1856), hovrättspresident och universitetskansler före utnämningen till riksmarskalk. Han lämnade dock riksdagen redan samma år vid 71 års ålder. Som hans efterträdare tävlade fyra med samma antal riksdagsår, nämligen i åldersordning kapten C. A. Mannerskantz, överhovstallmästare Rudolf Tornérhjelm, universitetskansler Henning Hamilton och bruksägare Ludvig af Ugglas; samtliga hade bevistat alla riksdagar fr. o. m. 1840/41 eller 19. Kapten Mannerskantz från Värnanäs (farfar till nuvarande senatorn och kaptenen Axel Mannerskantz), som under andra kammarens två första perioder varit dess vice talman och tidigare gjort sig bemärkt som en av representationsreformens främsta an-

hängare, innehade värdigheten under riksdagarna från 1876 till 1883, då han lämnade det parlamentariska livet. Han var dock frånvarande vid kammarens första sammanträde både 1881, då Tornérhjelms tjänstgjorde, och 1883, då P. O. Reuterswärd fungerade.

Såväl vid 1883 som vid 1884 års riksdag fanns ännu Rudolf Tornérhjelms kvar i kammaren, men han taxerade tydligen ej högt äran att öppna kammarförhandlingarna utan föredrog att vara hemma. (Uteblivandet är ett slags bekräftelse på prostens Schönbecks skoningslösa memoarer »Prelater», där det påstås att den skånske magnaten under denna första kammarens arvodeslösa och ganska pliktförgätna tid en gång ej skulle ha bevistat riksdagen på hela två år; plötsligt beslöt han sig dock för att resa upp till en viktig votering och hyrde fördenskull ett extratåg, lastat blott med honom och kammarkollegan Jules Stiernblad; de lära likväl ej ha kommit längre än till kammarens korridor, ty där försummade de voteringen på grund av ett invärtas behov att skrodera över sin färd.) Efter Tornérhjelms i tur 1883 kommo den siste lantmarskalken, landshövding Gustaf Lagerbielke och hovmarskalken P. O. Reuterswärd, som båda bevistat alla riksdagar sedan 1844 men av vilka den förre var tre år äldre (född 1817). Såsom talman höll sig emellertid greve Lagerbielke alltid utanför kammaren tills talmansförordnandet upplästs; även sedan han 1891 lämnat talmansskapet fortfor han att under sina återstående riksdagar vara frånvarande vid det första uppropet. På så sätt kom Reuterswärd under åren 1883—1894 att fungera som ålderspresident utan att vara den enligt riksdagsordningen äldste; först därefter hade han obestridd rätt till värdigheten, i vilken han kvarstod tills han hösten 1899 avsåg sig det förnyade mandat, som han — vid hela 79 års ålder — fått mottaga av det trogna västmanländska landstinget. Endast vid en riksdag — 1895 års — var han frånvarande, och ålderspresidentens funktion sköttes då av förre landshövdingen i Stockholms län Wilhelm Stråle, som i likhet med Reuterswärd gjorde sin parlamentariska debut på Riddarhuset 1844 men saknade mandat vid 1867 och 1868 års riksdagar. Vid sammanlagt 18 riksdagar officierade alltså Reuterswärd som ålderspresident och skulle därigenom kunna kallas ålderspresidenternas ålderspresident; han var också den förste, som bevistat mer än 40 riksdagar, och hans sammanlagda riksdagstid sträckte sig över 46 år. I ett hänseende är hans riksdagsbana dock rakt en annan än Lindhagens; den senares inflytande var störst under de första riksdagsperioderna för att sedan oavbrutet sjunka, medan Reuterswärd under mer än trettio år förde en föga uppmärksam tillvaro i riksdagen innan han, nära 70-årig, blev den åtminstone utåt synlige, vördade hövdingen för första kammarens stormäktiga protektionistparti.

Efter »patriarken» växlade värdigheten titt och tätt innehavare. Åren 1900—1902 bekläddes den av förre talmannen, universitetskansler Pehr von Ehrenheim, Louis de Geers »riksdagsminister» 1866—1870 och den siste överlevande av de statsråd, som genom 1870 års titelreform till sin död tillätos behålla statsrådstiteln. Efter hans avgång ur

riksdagen — han dog först 1918, vid 95 års ålder — följde finansministern från 80-talets systemskifte i tullfrågan, riksmarskalken Fredrik von Essen, som officierade t. o. m. 1906 års riksdag. När denne ädling då avsåde sig mandatet, var han den ende i bägge kammarna, som bevisat alla riksdagar efter representationsreformen. Tillhoppa nådde von Ehrenheim och von Essen upp till 44 resp. 45 riksdagar. Vid 1907 och 1908 års riksdagar var talmannen greve Gustaf Sparre, godsägare å Mariedal i Skaraborgs län — f. d. statsutskottsordförande och ledande frihandlare — den till riksdagsåren äldste; han invaldes i första kammaren 1870 och hade dessförinnan deltagit i ständsriksdagen (den siste senator, som uppträtt på ridarhuset, var f. finansministern överståthållare Gustaf Tamm, som lämnade första kammaren 1909 men med fyra långa avbrott tillhört tvåkammarriksdagen; den siste ständsledamoten i riksdagen var Visbybiskopen H. von Scheele, vilken som ung adelsman bevisade 1865/66 års riksdag och tillhörde andra kammaren 1900—1911). Greve Sparre föredrog emellertid att följa Lagerbielkes exempel som talman och överlät åt den näst äldste att öppna riksmötet. På så vis kom Erik Gustaf Boström — då universitetskansler men med blott 35 riksdagar mot Sparres 43 — att vid öppnandet av 1907 års riksdag hålla sitt sista riksdagstal; han dog månaden efter. Boström var den förste ofrälse ålderspresidenten i vårt överhus. Under återstoden av 1907 års riksdag tillkom värdigheten en föga känd namne till den store rikspolitikern, godsägare N. J. Boström i Simmatorp, Skaraborgs län. Malicen påstod att denne store tigare hösten 1907 avsåde sig mandatet av rädsla för att behöva framträda inför kammaren 1908, men han hade dock ett ganska plausibelt skäl för avsägelsen: han var 83 år gammal, en ålder som under tvåkammarriksdagen endast Gunnar Wennerberg och kanske någon till överträffat; egendomligt är emellertid att han kunde nå fram till ålderspresidentens dignitet trots att han vid invalet i riksdagen var 50 år gammal och till på köpet under ett par år stod utanför folkrepresentationen. Nitton år yngre än N. J. Boström men med samma antal riksdagsår som denne (34 riksdagsår 1907) var generaldirektören i fångvårdsstyrelsen Sigfrid Wieselgren, ledande centerpolitiker kring 1880 och sedermera från sin riksdagsverksamhet mest känd för sina humanitära strävanden. Han fungerade som ålderspresident fr. o. m. 1908 till sin död 1910. Vid den efterföljande riksdagen, den sista före »det demokratiska genombrottet» och Staaffs upplösning av kammaren, officierade f. d. generaldirektören i statskontoret Albert Anderson, mindre känd som riksdagspolitiker än för sina grundskatteutredningar; han hade 37 riksdagar bakom sig mot den kort före till första kammaren överflyttade lantmannahövdingen Pehr Pehrssons i Törneryd 34.

Vid upplösningen 1911 föllo eller avsåde sig veteranerna, och ny ålderspresident blev Olof Jonson i Hov med ett så lågt riksdagstal som 31. Denne högt begåvade bondeledare, vars storhetstid inföll på 90-talet i andra kammaren, var nu 72 år; han hade invalts i riksdagen

redan 1878 men efter en makalöst häftig valstrid, som gav eko över hela landet, fallit igenom vid 1896 års andrakammarval och först år 1904 bärgats över till första kammaren. Han förvaltade ålderspresidentens beställning fr. o. m. 1912 t. o. m. 1916 års riksdag, efter vilken han drog sig tillbaka. I tur som efterträdare år 1917 skulle ha stått Valmansförbundets och arbetsgivareföreningens första organisatör, G. F. Östberg, som redan på 90-talet under sin tid som godsägare i Sigtunatrakten varit vice talman i andra kammaren, men även han drog sig hösten 1916 tillbaka. Ålderspresident under riksdagarna 1917—1919 A blev hovmarskalken greve Philip Klingspor från Östergötland, en av 90-talets mest aktiva protektionister; när han vid första kammarens upplösning efter den nya författningsuppgörelsen drog sig tillbaka sommaren 1919, hade han bevistat 39 riksdagar.

Efter demokratiseringen har första kammaren haft blott tre ålderspresidenter. Vid 1919 års B-riksdag stod Ollas A. Ericsson från Ovanmyra utan konkurrens med 38 riksdagar mot förutvarande jordbruksminister O. Nylanders 30. Dalabonden, som på slutet av sin bana tillhörde bondeförbundet, var den siste förstakammarledamot, som deltagit i tullstridens riksdagar 1887/88; liksom sonen Jones Erik Andersson gick han omkring kostymerad i daldräkt med tofsar och allt, men trots dräkten representerade han på slutet Hallands län, på samma sätt som Liss Olof Larssons Leksandsdräkt en gång förgyllde upp senatens Kronobergsbänk. Ollas kvarstod som ålderspresident t. o. m. 1921 års riksdag, då hans mandat utlöpte. Efterträdaren 1922, Ernst Trygger, kunde ej tillgodoräkna sig mer än 29 riksdagar, mot 28 för Carl Lindhagen, 27 för Carl Swartz och 26 för Hugo Hamilton; den sistnämnde satt dock sin första riksdag 8 år tidigare än Trygger men hade under två årsserier stått utanför riksdagen. Trygger var nominellt kammarens ålderspresident ända t. o. m. 1937, d. v. s. under 16 riksdagar. Men ensam bland alla ålderspresidenter var Trygger samtidigt statsråd ej blott en utan t. o. m. två gånger, och vid 1924 samt 1929/30 års riksdagar fick Lindhagen rycka in som suppleant. Fr. o. m. 1938 års riksdag har Lindhagen varit ordinarie och, såsom noggsamt är känt, låtit sin lyriska, allt annat än konventionella väl-talighet ymnigare än någonsin flöda vid riksdagens samlande. Lindhagen har — liksom E. G. Boström, N. J. Boström, Olof Jonsson, G. F. Östberg och Ollas A. Ericson — tillbragt en stor del av riksdagstiden i andra kammaren. Han invaldes vid 1896 års höstval och är nu den ende kvarsittaren från 1800-talet. Om han ej 1917 vid valet ställts utanför under ett par riksdagar, skulle han ha blivit den förste svensk, som bevistat 50 riksdagar.

I den nya andra kammaren 1867 var det ganska naturligt, att adelsmän med sina möjligheter att vid unga år skaffa sig en riddarhusfullmakt skulle representera en högre riksdagsålder än de av valberoende ledamöterna av de ofrälse stånden. Endast en f. d. bondeståndsledamot, bergsmannen Anders Ericsson i Karlskoga, talman vid 1840/41 års riksdag, hade suttit i riksdagen tidigare än 1840, nämligen fr. o. m. 1828/30 års, men efter att ha blivit bruksdelägare utestängdes

han från de fem sista ståndsriksdagarnas bondestånd.¹ Fyra andra nyinvalda hade varit bondeståndsledamöter 1840/41, medan äldste borgarståndsledamot ej suttit längre än sedan 1844 (Kock i Simrishamn). Om ålderspresidentskapet tävlade nu Lars Johan Hierta — vid denna tid betydligt moderatäre än under Aftonbladstiden — och Malmölandshövdingen S. G. von Troil; bägge hade 10 riksdagar bakom sig men Hierta var äldre till levnadsåren och hade dessutom på 1828/30 års riksdag tidigare tagit ut pollett än von Troil. Efter två riksdagsperioder avböjde Hierta återval — han dog kort därpå hösten 1872. Ålderspresident 1873 blev en lika namnkunnig politiker, förre finansministern friherre J. A. Gripenstedt, som gjort sin riksdagsdebut vid 1840/41 års riksdag. Efter dennes död hösten samma år inträdde i successionen ytterligare en framstående riddarhuspolitiker, Gripenstedts protektionistiska antipod i tullfrågor, den lika rast- och hänsynslöse landshövdingen i Vänersborg greve Erik Josias Sparre, fungerande som ålderspresident ända till sin död sommaren 1886. Han hade tillhört riksdagen alltifrån 1844 och var 1874 blott 58 år. Erik Josias Sparres far var syssling till riksmarskalken Gustaf Sparre, och det unika förhållandet rådde således vid 1875 års riksdag, att tvenne medlemmar av samma släkt ehuru av olika generationer samtidigt voro ålderspresidenter i kamrarna.

Sparre efterträddes av ytterligare en man från riddarhuset, den liberale professorn och byråchefen friherre Alfred Fock, som tjänstgjorde som ålderspresident under de bägge riksdagarna 1887. Han hade bevistat fyra ståndsriksdagar (riksdagskatalogerna måste tillerkännas vitsord framför uppslagsverken, vilkas uppgifter om blott två bevistade ståndsriksdagar därför ej kunna vara riktiga) och hade en riksdag mer än bondehövdingen, förre vice talmannen Carl Ifvarsson. Vid 1887 års B-riksdag fanns dock en faktiskt äldre och mycket känd riksdagsveteran, nämligen Nils Larsson i Tullus i Jämtland, ledamot av bondeståndet ända sedan 1850 och under de två sista ståndsriksdagarna dess talman; han hade emellertid varit borta från riksdagen fr. o. m. 1879 och vid det stora tullvalet våren 1887 förmåtts göra en sista, fransysk visit i riksdagen. Fock tillhörde de tjugotvå frihandlare på Stockholmsbänken, som vid 1887 års höstval i samband med Ängköks-Olles beryktade skattehistoria processades bort och ersattes med 22 protektionister. Nu inträdde Carl Ifvarsson i värdigheten under riksdagarna 1888 och 1889; en månad före 1890 års riksdag avsade han sig mandatet och kort därpå gick han ur tiden. Vid riksdagen 1890

¹ En besynnerlig oklarhet synes råda i frågan, när Ericsson inträdde i bondeståndet. I arbetet »Karlskoga bergslag» uppger Johan Johansson i Noraskog — E:s efterträdare i andra kammaren — 1834/35 års riksdag men i Svenskt Porträttgalleri XXV, för vilket J. var granskningsman, anges 1828/30 års riksdag. I det med stort statsunderstöd utgivna lilla arbetet »Sveriges Bondestånd», förf. av Gust. Z. Hedenström, står sid. 34 att E. »hade inträtt i bondeståndet vid 1834/35 års riksdag», men vänder man blad, heter det att han »redan 1828» hade han invalts som riksdagsfullmäktig.

officerade en känd veteran från lantmannapartiets storhetstid men även en av dess splittrare, den tullvänlige och i fråga om indelningsverket romantiske klockaren på Hisingen, Jöns Rundbäck, ledamot av riksdagen alltifrån 1862 års bondestånd och vid denna sin sista riksdag blott 59 år gammal. Efter 1890 års val och frihandlarnas revansch i Stockholm återinträdde Fock 1891 i riksdagen och blev ånyo ålderspresident, men var vid 1893 års riksdags öppnande frånvarande på grund av sjukdom. Hans åligganden fullgjordes då av den föga framträdande lantmannapartisten Anders Andersson i Intagan, som bevistat sista ståndsriksdagen samt därefter med undantag för en period representerat Bohuslän sedan den första tvåkammarriksdagen. Med tanke på de jätteårslängder, som riksdagsmän och icke minst lantmannarepresentanter både före och efteråt uppvisat, är det anmärkningsvärt, att ingen andrakammarledamot vid denna tid oavbrutet tillhört riksdagen under de 25 år, som förflutit sedan representationsreformen; siste man på skansen bland de 1867 nyinvalda jordbrukarna blev vice talmannen Liss Olof Larsson, men han övergick fr. o. m. 1891 till första kammaren, och stannade där till sin död 1896.

Vid 1894/95 års riksdagar fungerade för sista gången i andra kammaren en gammal riddarhusledamot som ålderspresident, nämligen friherre Gustaf Åkerhielm från Margretelund i Stockholms län. Boströms alltför kvickhuvade företrädare som statsminister. Åkerhielm, som debuterat redan 1859/60, hade några år stått utanför tvåkammarriksdagen men därefter oscillerat mellan första och andra kammaren; på 70-talet hade han under ett par år varit vice talman i den senare. Efter två års korta visit i den folkvalda återgick han fr. o. m. 1896 till första kammaren och efterträddes då som ålderspresident av den framskjutne skånske bondepolitikern Anders Persson i Mörarp, invald fr. o. m. 1870. Samma invalår och samma antal riksdagsår (29) hade Johan Johansson i Noraskog, men denne var några år yngre och fick först efter »Mörarps» avgång ur riksdagen s. å. sin tid. Anmärkas må dock, att både kammarens talman, landshövdingen i Östergötland Robert De la Gardie och den bekante Nils Pettersson i Runtorp tillhört ståndsriksdagen 1859/66 men på grund av frånvaro under några år efter 1867 kommit efter i räkningen; De la Gardie, som satt kvar som talman t. o. m. 1902, hade varit »intelligensens» ordförande 1867, alltså redan innan »Mörarp» och »Noraskog» blivit riksdagsmän; Runtorparen, som dog hösten 1896 och efterträddes av Alfred Peterson i Påboda, hade en gång i tiden varit Ifvarssons rumskamrat och specielle kunskapare i fråga om stämningar och förhållanden bland ståndsbröderna. Åren 1897—1902 fungerade den bekante frihandelsvänlige bergsmannen från Noraskog som ålderspresident, vid denna tid odlade mera sina historiska än politiska intressen. Vid 1897 års riksdag blott 56 år gammal, var han den yngste ålderspresident, som riksdagen någonsin haft. Efter Noraskogs avgång ur riksdagen blev Adolf Hedin ålderspresident, med fyra riksdagar mer tillgodo än landshövdingen i Vänersborg W. Lothigius och fem riksdagar mer

än Fredrik Barnekow och Ivar Månsson i Trää. Adolf Hedin befann sig vid denna tid i avtynande, och hans ålderspresidenttal voro i sin expeditionsmässiga korthet den absoluta motsatsen till Lindhagens. Efter Hedins frånfalle under unionskrisen fungerade Lothigius fr. o. m. 1905 års C-riksdag t. o. m. 1908 års riksdag; trots det icke alldeles befogade vedernamnet »Moltigius» tillät han sig i motsats till Hedin några personliga vändningar i hälsningsorden till kammaren.

Sedan Lothigius vid 1908 års val lämnat riksdagen, följde en rad veteraner ur riksdagsböndernas led. Vid 1909 års riksdag hade lantmannapartisten Folke Andersson i Helgesta, Örebro län, och den liberala Anders Hansson i Solberga, Kopparbergs län, 33 riksdagsår på nacken. Den förre var tio år äldre, född 1829, och fungerade perioden 1909/11. Han fyllde under sin sista riksdag aktningsvärda 82 år. Hansson i Solberga fick förnyat mandat vid 1911 års val och var ålderspresident 1912/13; hans hälsningsanförande 1912 lär ha varit hans jungfrutal i riksdagen och framfördes också med all övlig nervositet. Efter hans död 1913 skulle den bemärkte konservativa Kronobergsbonden J. A. Sjö, som hade ett riksdagsår mindre än den nyssnämnde (tillsammans 38 riksdagar), ha ryckt in men även han avled. Vid 1914 års riksdag kom därför tävlan att stå mellan tvenne lantmannapolitiker av större format än de ovannämnda, nämligen Carl Persson i Stallerhult och Hans Andersson i Skivarp, tidigare Nöbbelöf, bägge invalda vid 1881 års val. Såsom den till levnadsåren äldre av dessa rivaler och parhästar tillkom rangen »Stallerhult», och han behöll denna under sex riksdagar; vid 1915 års riksdag var han dock sjuk, varvid »Skivarp» fick vikariera. Efter 1918 års urtima riksdag och dess omvälvande författningsuppgörelse ansågo sig bägge uttjänta och drogo sig tillbaka, överlämnande ställningen åt den originelle och frispråkige Upplandsgodsägaren, högervilden E. G. H. Akerlund. Invald 1887 var Akerlund den siste andrakammarledamot, som bevistat tullriksdagarna, och han har vunnit en viss berömmelse som den förste motionären till förmån för egnahemsrörelsen.

Efter Akerlunds avgång följde 1925 Raoul Hamilton, och han utsågs samtidigt efter ett par års paus på nytt till förste vice talman. Han invaldes i riksdagen 1891 och tillhörde först ett femtontal år den gamla första kammaren, i vars konservativa miljö han med sin primitiva känslösamma radikalism var en sparv i tranedansen. Näst Lindhagen har Raoul Hamilton kommit upp till högsta antalet riksdagar, tillhoppa 46. Hans far hade deltagit på Riddarhuset vid 1809 års riksdag — en fast otrolig tidsräcka från far till son. Som ålderspresident fungerade Ovesholmsgreven till 1931 års riksdag, då han bokstavligen talat föll på sin post; han segnade ned efter sitt hälsningstal till kammaren och dog samma dag. Talmansstolen fick då för några minuter intas av hemmansägaren Adolf Wiklund i Brattfors, som även påföljande riksdag officierade. Den kloke och för-synte Wiklund — som ännu lever och nyligen avgick som ordförande i Västerbottens läns landsting — gick 1914 över till högern men hade tidigare varit liberal och nämndes på sin tid som jordbruksminister

i Staaffs första ministär. Han kom sammanlagt upp till 44 riksdagar (invald hösten 1893) men kunde ha varit den förste och ende, som uppnått femtiotalet riksdagar; han valdes nämligen redan 1887 men avsåg sig den gången omedelbart mandatet. Efter Wiklunds avgång var bondeförbundaren Herman Andersson i Grimbo ålderspresident till sin död 1938. Denne klippske men burleske, i sitt uppträdande föga värdige bohuslänning invaldes fr. o. m. 1900 och kunde 1933 tillgodoräkna sig en period mer än högerrsouscheferna Magnusson i Tumhult och Nilsson i Bonarp. Efter »Grimbo» kom slutligen den nuvarande ålderspresidenten, den i riksdagen föga framträdande socialdemokraten K. A. Borg i Harnäs, den förste kropparbetaren i denna värdighet. Han invaldes så sent som hösten 1908 och är den ende nuvarande andrakammarledamot, som suttit i folkrepresentationen före det demokratiska genombrottet 1911. Han är också kammarens äldste medlem, 74 år gammal.

Av första kammarens nuvarande ledamöter står näst efter Lindhagen Viktor Larsson i särklass. Denne, tidigare två gånger talman i andra kammaren och en gång statsråd, invaldes redan hösten 1902, sitter f. n. sin 44:de riksdag och fick förnyat mandat i fjol. Förunnas denne socialdemokratiens grand seigneur att sitta tiden ut, kommer han — vid 77 års ålder — att ha bevistat minst 50 riksdagar. Efter honom följer f. statsrådet David Pettersson i Bjälbo med 37 och talmannen Johan Nilsson med 36 riksdagar. Om K. A. Borg, som antagligt är, i höst avgår, kommer turen i andra kammaren att gå till någon av de 1911 invalda, sedan dess oavbrutet omvalda socialdemokrater, som i höst kan komma att återväljas. I åldersordning äro de Johansson i Uppmälby, Jansson i Falun, Uddenberg, Råstock, Hage och Sävström. Vem det än blir, kommer han att ligga ej mindre än 11 riksdagar efter Viktor Larsson.

Med hänsyn till att ståndsriksdagarna ej sammanträdde varje år -- före 1844 blott vart femte år och efter 1844 vart tredje år — ligger det i sakens natur, att antalet riksdagsår något så när kan mäta riksdagstiden blott för dem, som invalts efter ståndstiden. Även de nio urtima riksdagarna kunna något förrycka siffrorna men de ha dock varit ganska jämnt fördelade; tätast inföllo de under 1900-talets två första årtionden, varigenom dåvarande riksdagsmän något gynnas. En sammanställning av riksdagsveteranerna med 40 bevistade riksdagar eller däröver ter sig som följer: Lindhagen 48, Raoul Hamilton 46, von Essen och Gustaf Sparre från Mariedal 45, von Ehrenheim, Trygger, Akerlund, Victor Larsson och Wiklund 44, Reuterswärd, Persson i Stallerhult, Andersson i Skivarp och Andersson i Grimbo 43, Ollas A. Ericsson 41 samt högerbonden C. P. Öberg i Domsjö (1894—1928) 40 riksdagar. Ytterligare må som jämförelse nämnas, att Lindman bevistade 36, Branting 34 och Staaff 22 riksdagar samt att P. A. Hansson nu bevistat 26. Men alla dessa riksdagslängder äro nästan blygsamma i jämförelse med exempelvis den tid av omkring sextio år, som omspannar Gladstones och Palmerstons låt vara då och då avbrutna medlemskap i den engelska regeringen. *Elis Håstad.*